ئابلەھكىم مەخسۇم ھاجى

تەجەللى - مۇجەللى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

تەجەللى — مۇجەللى

تەرجۈمىچى: ئابلىمىكسىم مەخسۇم ھاجى

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئابلىمىت ھاجى

تەجەللى - مۇجەللى

*

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
ئولچىمى: 1092 × 787 مم، 1/32، كەلەم، 2.75 باسما تاۋاق
1984 - يىل 6 - ئاي 1 - نەشرى
1984 - يىل 9 - ئاي، 1 - بېسىلىشى
سانى: 15،000 — 1
كىتاپ نومۇرى: 45---10264
باھاسى: 0.22 يۈەن

«تەجەللى - مۇجەللى» — ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىللىرىدىن بىرى، ئاتاقلىق شائىر ھۇسەينخان — تەجەللى - مۇجەللىنىڭ ھاياتى، پائالىيىتى ۋە بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى تونۇشتۇرىدۇ.

كىتابنى تەجەللىنىڭ ئەڭ يېقىن شاگىرتى، دىنىي ئالىم ئابدۇجەلىل دامولا ھاجىمنىڭ ئوغلى ئابلىھەكىم مەخسۇم ھاجى - ئاتىسى قالدۇرۇپ كەتكەن تەجەللىنىڭ ھاياتى، پائالىيىتىگە ئائىت ماتېرىياللار ئۈچىدىن بىر قىسمىنى تالاپ تۈزۈپ چىققان.

كىتابتا — سەممىلىك، راستچىللىق. چىن دوستلۇق، ھەقانىيەت، ساپ ۋىژدان، سادالىق، ئىلىم تەھسىل قىلىش قاتارلىق گۈزەل ئەخلاق تەشەببۇس قىلىندۇ؛ شۇنداقلا، ئاچكۆزلۈك، مەككارلىق، قارانىيەت - سۇيقەست، نادانلىق قاتارلىق ئىللەتلەر پاش قىلىنىپ، ئوتكۇر تەنقىتلىنىدۇ.

كىتابنى دەۋر ئىستۇارى بىلەن بەزى نۇقسانلاردىن خالى دېگىلى بولمايدۇ. كەڭ كىتابخانىلارنىڭ بۇ كىتابتىن كلاسسىك ئەسەرلەرگە تۇتىدىغان شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ، مېغىزىنى قوبۇل قىلىش، ئوتكەنكىنى بۈگۈنكى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش روھى بويىچە پايدىلىنىشنى ئۈمىت قىلىمىز.

«تەجەللى - مۇجەللى» — ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ ۋەكىللىرىدىن بىرى، ئاتاقلىق شائىر ھۇسەينخان — تەجەللى - مۇجەللىنىڭ ھاياتى، پائالىيىتى ۋە بىر قىسىم ئەسەرلىرىنى تونۇشتۇرىدۇ.

كىتابنى تەجەللىنىڭ ئەڭ يېقىن شاگىرتى، دىنىي ئالىم ئابدۇجەلىل دامولا ھاجىمنىڭ ئوغلى ئابلىمىكىم مەخسۇم ھاجى - ئاتىسى قالدۇرۇپ كەتكەن تەجەللىنىڭ ھاياتى، پائالىيىتىگە ئائىت ماتېرىياللار ئىچىدىن بىر قىسمىنى تاللاپ تۈزۈپ چىققان.

كىتابتا — سەممىلىك، راستچىللىق. چىن دوستلۇق، ھەقانىيەت، ساپ ۋىژدان، سادالىق، ئىلىم تەھسىل قىلىش قاتارلىق گۈزەل ئەخلاق تەشەببۇس قىلىنىدۇ؛ شۇنداقلا، ئاچكۆزلۈك، مەككارلىق، قارانىيەت - سۇيقەست، نادانلىق قاتارلىق ئىللەتلەر پاش قىلىنىپ، ئوتكۇر تەنقىتلىنىدۇ.

كىتابنى دەۋر ئىستۇارى بىلەن بەزى نۇقسانلاردىن خالى دېگىلى بولمايدۇ. كەڭ كىتابخانلارنىڭ بۇ كىتابتىن كلاسسىك ئەسەرلەرگە تۇتىدىغان شاكىلىنى چىقىرىۋېتىپ، مېغىزىنى قوبۇل قىلىش، ئوتكەنكىنى بۈگۈنكى ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرۇش روھى بويىچە پايدىلىنىشنى ئۈمىت قىلىمىز.

تۇزگۈچىدىن

ئۇيغۇر ئالىمى، شائىرى ھۈسەيىنجان ـــ تەجەللى ـ ھۆ-
جەللى ھايانىنىڭ مۇتلەق كوپ قىسمى قاغىلىق، يەكەن، گىۋما
ناھىيىلىرىدە ئوتكەن. ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە تىياپەتچىلىك بىلەن
شۇغۇللانغان. ئۇنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلىرى پاساھەت ۋە بالاغەت-
جەھەتتە روشەن ئالاھىدىلىككە، دېموكراتىك روھقا ئىگە ئىدى.
ئۇ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا سەركەردە بولۇپلا قالماستىن، شۇنداقلا
ئەرەپ، فارىس ئەدەبىياتىدىمۇ ئالى ماھارەت ئىگىسىدۇر.

ئۇنىڭ ئىلمىي، ئەدەبىي تەلىماتلىرىدىن ئەڭ سۆيۈملۈك
شاگىرتى گۇمىلىق ئابدۇجىلىل داموللا ھاجىم، شۇنىڭدەك ئالىم-
ئەدىپلەردىن ئاتۇشلۇق ئابدۇقادىر داموللام، شەمسىدىن داموللا
ھاجىم، ئۇزبەك زىرىپ قارى ھاجىم، تەشقەرلىق ئابدۇكېرىم زىيا-
ئى، پوسكامىلىق ئىسراپىل داموللام، يەكەنلىك سالىھ داموللام-
گۇمىلىق ئىسمايىل ھاجىم، قاغىلىقتىن مۇتىئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇم-
شائىرلاردىن فۇرقەت قاتارلىقلار ئىلھام ۋە روھىي ئوزۇق ئالغان.

ئۇ، ئۆز تەببىي ماھارىتى بىلەن يۈرەك، ئوپكە كېسەللىك-
لىرىگە ئوخشاش خەۋپلىك كېسەللەرنىمۇ ساقايتىپ، كوپ ئورنەك-
لەر ھاسىل قىلىپ، نۇرغۇنلىغان خەلقنى داۋالىغان: دورىگەرلىكتە-

مۇ تەرياق، مەيبى زوۋا، مەيبى جەۋھەرى ئازاراقى قانارلىق
ياخشى دوردلارنى ياساپ نەتىجە قازانغان، شاگىرت تەربىيىلەپ،
ۋارىس قالدۇرۇپ كەتكەن. ئۇنىڭ شاگىرتلىرى ھازىرمۇ خەلقنى
مىزنىڭ سەھىيە ئىشلىرىغا چوڭ تۆھپە قوشماقتا. مەسىلەن: خوتەن
مىللى شىپاخانىسىدىكى مۇتەخەسسىس، پىشقەدەم تېۋىپ تۇردى ھاجىم
ۋە ۋاپات بولۇپ كەتكەن تېۋىپلاردىن قاغىلىقتىن يۈسۈپ نەپەر
دىم، گۇمىدىن ئىبراھىم ھاجىم، ماموت ھاجىم، قەشقەردىن مۇسا
ئاخۇنۇم قاتارلىقلار ئۇنىڭ تەبىبى ماھارىتىدىن تەربىيە ئالغان
داڭلىق تېۋىپلاردۇر.

دىمەك، ئۇ جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئىلىم - پەن مۇنبىرىدىن
ئورۇن ئېلىشقا لايىق ئۇلۇغ پەيلاسوپ، ئالىم، ماھىر نەدىپ،
شائىر ھەم قەدىرلىك خەلقپەرۋەر تېۋىپتۇر، ئۇنىڭ تەرجىمھالى
جىلەن تۇنۇشۇش، ئۇنىڭ قىممەت باھا گوھەرگە ئوخشاش
ئەسەرلىرىنىڭ مەزمۇنىدىن خەۋەردار بولۇش —— ھوررىيەتپەرۋەر
خەلقمىزنىڭ، زىيالىلىرىمىزنىڭ تەشنالىق بىلەن ئىنتىزار بولۇپ
كۈتكەن ئۇلۇغ ئارزۇسىدۇر.

مەن بۇ توپلامنى تۈزۈشتە، مۇئەللىپنىڭ ئاتام ئابدۇجلىل
دامۇللا ھاجىم ۋە باشقا زامانداشلىرى تەرىپىدىن توپلىنىپ
ساقلانغان ھەم ھازىرغىچە يېتىپ كەلگەن بىر نەچچە پارچە
قولىيازمىسى، شەخسەن ئۆزەم خەۋەر تاپقان باشقا ئەسەرلىرىنىڭ
مەزمۇنىدىن پايدىلاندىم. ئۇنىڭ تەرجىمھالىغا دائىر مەلۇماتلارنى
شائىرنىڭ «توھپەتۈل بەررەيىن»، «دىۋان ئەرەبى» ناملىق
ئەسەرلىرى ۋە ئاخىرغان، بىلىگەنلىرىم ئاساسىدا رەتلەپ چىقتىم.

بۇ ـــ شائىرنىڭ ھاياتى پائالىيىتىگە ئائىت پەقەت دەسلاپكى ئىزلىنىش. ئەگەر شائىر قالدۇرۇپ كەتكەن قىممەتلىك مىراسلارنى بىر دېگىزغا ئوخشاتساق، بۇ ـــ ئەشۇ دېگىزنىڭ بىر تامچىسىدىنلا ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن شائىرنىڭ قىممەتلىك ھاياتى ھەققىدە پائالىيىتى ھەققىدە داۋاملىق چوڭقۇر، ئەتراپلىق ئىزلىنىش، ۋە ئەسەرلىرىنى كەڭ خەلقىمىز بىلەن تونۇشتۇرۇش ئۇنىڭدىمەن.

ئەستىدات جەھەتتە ناقسلىغىم تۈپەيلى، توپلام ھەزى نۇقسانلاردىن خالى بولالماسلىغى مۇمكىن، كىتابخانلارنىڭ پىكىرىنى بارىدەم قىلىپ ئاگاھلاندۇرۇپ قويۇشنى ئۈمىت قىلىمەن.

مۇندەرىجە

مۇقەللىپ ھەققىدە 1
شائىر مۇناسىۋىتى قىلغان كىشىلەرنىڭ تونۇشتۇرۇلۇشى 4
ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىم 6
ئابدۇكېرىم زىيائى 7
مۇتىئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇم 8
ئابدۇقادىر دامۇللام 8
مەخسۇت ئاخۇن دامۇللام 9
ئابدۇرىشىت قازى ئاخۇنۇم 10
مەۋلانا مۇھەممەت يولداش 10
شەمسىدىن دامۇللام 10
تەجەللىنىڭ يېزىپ قالدۇرغان ئەسەرلىرى 12
شائىرنىڭ ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىمغا قەشقەردە ئۇچرىشىشى-
قان چېغىدا ئېيتقان شېئىرلىرى 15
قوشۇمچە: ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىمنىڭ شائىر ھەققىدە
يازغان مەدھىيىلىرىدىن نەمۇنە 26
شائىرنىڭ ئابدۇكېرىم زىيائىغا يازغان شېئىرلىرى 28
شائىرنىڭ مۇتىئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇمغا يازغان شېئىرلىرى... 30
شائىرنىڭ ئابدۇقادىر دامۇللامغا يازغان مەدھىيە -
قەسىدىلىرى 42

شائىرنىڭ مەخسۇت ئاخۇن دامۇللامغا يازغان شېئىرلىرى ... 43
شائىرنىڭ ئابدۇرىشىت قازى ئاخۇنۇمغا يازغان شېئىرلىرى ... 45
شائىرنىڭ مەۋلانا مۇھەممەت يولداشقا يازغان قەسىدىسى ... 48
شائىرنىڭ شەمسىدىن دامۇللامغا يازغان قەسىدىسى 53
قوشۇمچە: شەمسىدىن دامۇللامنىڭ شائىرنىڭ ۋاپاتىغا يېغىش
لاپ يازغان مەرسىيىسى 56
شائىرنىڭ بىر قىسىم ھەجۋى شېئىرلىرى 60

مۇئەللىپ ھەققىدە

ئۇيغۇر ئالىمى، شائىرى ھۆسەيخان ـــ تەجەللى ـ مۇجەللى ھەزرىتىم ـــ مىلادى 1848- يىلى (ھىجرىيىنىڭ 1264- يىلى) قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ زوڭلاڭ يېزىسى ئايباغ كەنتىدە ئىسلام دىنى ئالىمى، ماھىر تېۋىپ قۇتپىدىن شاھ ھەزرەتلىرىنىڭ ئائىلىسىدە دۇنياغا كېلىپ، مىلادىنىڭ 1927- يىلى (ھىجرىيىنىڭ 1345- يىلى) رامىزان ئېيىدا، قاغىلىق ناھىيىسىنىڭ كاسكا يېزىسىدا ئالەمدىن ئوتكەن.

شائىر كىچىك ۋاقتىدا ئاتا ـ ئانىسى بىلەن بىللە ھەرەمگە بارغان. ئەرەبىستاندا باشلانغۇچ مەلۇماتقا ئىگە بولغاندىن كېيىن، ئاتا ـ ئانىسىغا ئەگىشىپ ھىندىستانىنىڭ دېھلى شەھرىگە كەلگەن ۋە «دېھلى دارىلئۇلۇم» مەدرىسىدە، ئاندىن ئىرانىنىڭ «ئىسپاھان دارىلفۇنۇنى»دا، ئاخىرىدا ئافغانىستانىنىڭ «كابۇل دارىلفۇنۇنى»دا ئوقۇپ، ھەر تەرەپلىمە بىلىم تەھسىل قىلغان.

شائىرنىڭ ئەقلىي، ئىلمىي، ئەدەبىي كامالىتى چەكسىز بولغانلىقتىن، ئوز دەۋرىدىكى ئالىم، ئەدىپلەر ئۇنىڭغا «تەجەللى ـ مۇجەللى(1)» دېگەن تەخەللۇسنى قويۇشقان.

شائىر ئىسلام دىنى ئىلمىنىڭ بارلىق تارماقلىرىدا، دۇنياۋى

(1) تەجەللى ـ مۇجەللى ـــ ئەرەپچە سوز بولۇپ، تەجەللى ـــ چاقناپ تۇرغان نۇر، مۇجەللى ـــ مۇساپىگە مەيدانىدا بىرىنچىلىكنى ئالغۇچى، دېگەن بولىدۇ.

مۇھىم پەنلەردىن تىلشۇناسلىق، ئەدەبىيات، تارىخ، لوگىكا، تەبىئەت، ئاستىرونومىيە، خىمىيە، تېبابى، ھىساپ قاتارلىقلاردا ئىنسانىي ھەيران قالدۇرارلىق دەرىجىدە ئالى ماھارەتكە ئىگە ئىدى.

شائىر ھەج قىلىش ۋە ئىلىم ئېلىش ۋەزىپىلىرىنى تاماملىغاندىن كېيىن، ئاتا - ئانىسىنىڭ ھەمراللىغىدا ئوز يۇرتىغا قايتىدۇ. قايتىش سەپىرىدە بەختكە قارشى ئانىسى ئالەمدىن ئوتىدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە بارلىق بىساتلىرى دەريادا غەرق بولىدۇ. نەتىجىدە شائىر قاتمۇ - قات مۇسىبەت، يول ئازاۋى ئاستىدا غەم - قايغۇغا چۆمگەن ھالدا، ئالدى بىلەن يەكەنگە كېلىپ ئۇرۇق - تۇققانلىرىنىڭ ئويىگە چۈشىدۇ. بۇ چاغدا شائىر تەختى يىگىرمە تەچچە ياشلىق يىگىت بولۇپ، بەدولەت (ياقۇپبەگ) ھاكىمىيەت يۇرگۈزۈۋاتقان دەۋر ئىدى.

شائىر يېڭى كەلگەن ۋاقىتلاردا، ئۇنىڭ ھەر بىر پەنلەردىكى ئىلمىي ماھارىتى، قابىلىيىتىنىڭ يۇكسەك دەرىجىدە يۇقۇرىلىغى ـــ ئولۇمالار، زىيالىلار ۋە ئاممىغا مەلۇم بولغان. شۇنىڭ بىلەن شۇ ۋاقىتتىكى يەكەن ۋالىسى (نائىبىل ۋىلايەت دادخاھ) شائىرنىڭ ئۇلۇغ پەزىلەت، كامالەتلىرىنى ئاڭلاپ، ئۇنى ئاتىسى بىلەن بىرگە ئوردىغا تەكلىپ قىلىدۇ ۋە ئىلىم - مەرىپەت يىلەن تولغان سوزلىرىدىن بەھرىمەن بولۇپ، كوپلەپ ئېھتىرام يىلدۇرىدۇ.

شائىر كېيىن قەشقەرگە بارىدۇ ۋە ياقۇپبەگ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۇنىڭ كوپ ھورمەت ۋە ئىنئاملىرىغا مۇيەسسەر بولىدۇ. شائىرنىڭ شۇ ۋاقىتتا يازغان بەزى شېئىرلىرى ۋە باشقا ئەسەرلىرى ئولۇمالار، زىيالىلار ئارىسىدا قولدىن - قولغا ئوتۇپ ئوقۇلىدۇ؛ شۇنداقلا، ئوزىنى زىيارەت قىلغان ئالىملار ۋە ئەدىبلەرگە

قىلمان دېمەي، پەرزىنى، ئەدىبمۇ بايانلىرى تىللاردا داستان بولۇپ، ئىزدەن - ئىزدەن ئىغىزغا كوچۇپ يۈرىدۇ ۋە شائىرلىق ئىلمى، ئەدەبىي قابىلىيەتنىڭ چەكسىز، ئەخلاق - پەزىلەتنىڭ يۇقۇرىلىغىنى زامانىمىزغا قىلىدۇ. ئۇنىڭ بۇخىل ئالىجاناپ خىسلىتى ھەر تەبىقە زاتلارنى، ئاۋام خەلقنى مەھلىيا قىلىۋالىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ئۇ، يەكەندە ئەك چوڭ بىلىم يۇرتى — «يېشىل مەدرىسە»گە مۇدەررىس بولۇپ تەيىنلىنىدۇ. نۇرغۇن تالىپلار ئۇنىڭ ئىلىم - مەرىپەت دەريالىرىدىن قانىپ سۇ ئىچىپ، شېئىرىيەت گۈلشەنلىرىدىن بەھرىمەن بولىدۇ.

ئەپسۇسكى، مۇنداق ئوخۇشلاۋۇق شارائىت ئالىمغا ئىنتايىن ئاز ۋاقىت خوشاللىق ۋە يورۇقلاۋۇق كەلتۈرگەن، شائىرنىڭ ئىلىم - مەرىپەت ئىگىلىرى ۋە خەلق ئارىسىدا مۇنداق چوڭ ئىناۋەتكە ئىگە بولۇشى ئازساندىكى مۇتەئەسسىپلەر، خۇراپى بىدئەتچىلەرنىڭ ① يۈرەكلىرىگە ھەسەت ئوتى تۇتاشتۇرىدۇ، نەتىجىدە ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدى ئىزتىراپ ۋە بىئارامليق بىلەن كويۇپ، ئاخىرى ئالىمغا ئىنتايىن رەزىل ۋاستىلار بىلەن زىيانكەشلىك قىلىش كويىغا چۈشىدۇ، توھمەت، ئەپسانىلەرنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، شائىرنىڭ ئىناۋەت - ھورمىتىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ، ھەتتا ئالىمنىڭ ئالدىدا يۈزمۇ - يۈز ئەدەپسىزلىك قىلىپ، ئۇنىڭ نازۇك قەلبىنى ئازار - كۈلپەت خەنجىرى بىلەن چاراھەت قىلىدۇ.

مۇشۇنداق بىلىمسىز، ھەسەتخور نادانلارنىڭ غەيۋەت - شىكايەتلىرىگە نىشان بولۇپ تالغان نازۇك تەبىئەت، يۈكسەك غەيرەتلىك ئالىم خېلى ئۇزۇن مۇددەت يەكەن شەھرىدە دەرت - ئەلەملەر بىلەن ياشاشقا مەجبۇر بولىدۇ. بۇ چەرياندا ئۇ، قەلەم

① بىدئەت --- يامان ئىش قىلغۇچىلار دېگەن سۆز.

شەمشەرىنى ئىشقا سېلىپ، ئەرەپ، پارىس، تۈرك تىللىرىدا
قەسىدە، شېئىرلارنى يېزىپ، ھەسەتخورلارنىڭ ئەپتى - بەشىرە-
سىنى ئېچىپ تاشلايدۇ. بۇ قەسىدە، شېئىرلار شائىرنىڭ «بەرق
ئەجەللى»، «دىۋان ئەرەبى»، «توھبەتۈل بەررەيىن» قاتارلىق
ئەسەرلىرىگە كىرگۈزۈلگەن.

شۇ ۋاقىتتا يېقىن بۇرادىرى مۇتىئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ
جان - دىل بىلەن قوغدىشىغا ئېرىشىدۇ ۋە مەلۇم مۇددەت خا-
تىرجەم ھايات كەچۈرۈشكە مۇيەسسەر بولىدۇ.

بىراق، مەرىپەت ئەھلىگە ھەسەت قىلىش ۋە دۈشمەنلىك
زەھىرىنى چېچىشنى ئۆزىگە كەسىپ قىلغانلار ئەبلەخلەرنىڭ دۈش-
مەنلىك قىلىش ھەرىكەتلىرى يەنە باش تارتىپ چىقىپ، شائىرغا
تۇرلۈك ئازار - كۈلپەتلەرنى يەتكۈزىدۇ. ھەتتا شۇ ۋاقىتنىڭ
مۇستەبىت ھاكىمىيەت باشلىقلىرىغا چېقىپ، ئۇنىڭ خاتىرجەم
ھايات كەچۈرۈشىگە تەھدىت سالىدۇ. ئاخىرى مۇتىئۇللا ئەلەم
ئاخۇنۇمنىڭ تەكلىۋى بىلەن يەكەنگە تاشلاپ قاغىلىققا يوتكىلىپ كېتىدۇ.

ئالىمنى مۇتىئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇم باشلىق قاغىلىقتىكى
بارلىق خەلقلەر ئەلەم پاكى قازىلىق، مۇدەررىسلىك پاكى خەتىپ-
لىككە ئوخشاش بەرەر خىزمەت ئوتەپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىدۇ.
ئەمما، شائىر ئۇلارنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتىپ، ھاۋا-
لىقراق يېزىلاردىن بەرىدە ئىلىم ۋە ئىبادەت بىلەن تۇرمۇش
ئوتكۈزۈشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۈرىدۇ. مەرىپەتپەرۋەر، موتۇەر
زات ئىزامىدىن ھاجىم دېگەن كىشى شائىرغا ئىخلاس قىلغانلىق-
تىن بىر يۈرۈش ياغلىق ئوي - ھويلىسىنى بېرىدۇ. شائىر ئائىلە-
سى بىلەن 20 يىلدىن ئارتۇق شۇ يەردە تۇرىدۇ، كېيىن بورا
سى بىلەن ئاندىن گۇمىدىكى بۇرادىرى ئابدۇللا مۇيتى
يەزىسىدا بولىدۇ. ئاندىن گۇمىدىكى بۇرادىرى ئابدۇللا مۇيتى

هاجىم، ئىسمايىل هاجىملارنىڭ تەكلىۋى بىلەن گۇمىنىڭ كىلىيەڭ
يېزىسىغا كوچۇپ بېرىپ، ھاۋالىق جاي — كوھتام دەريا بويىغا
ئورۇنلىشىدۇ ۋە بۇ يەردە ئائىلىسىنىڭ بىر قىسمى بىلەن
ۋىلىدەك تۇرۇپ تىۋىپلىق قىلىدۇ. ئاخىرىدا يەنە قاغىلىقتىكى ئولۇما-
لار، يۇرت موتىۋەرلىرىنىڭ قاغىلىقتىكى بازارغا يېقىنراق كاسىكا
يېزىسىغا شائىر ئۈچۈن تەييارلىغان باغلىق ھويلىغا مەرھەمەت
قىلىپ كېلىپ، ئومرىنى شۇجايدا ئاخىرلاشتۇرىدۇ.

* * *

شائىر ئوتتۇرا بويلۇق، چاچ - ساقاللىرى قويۇق، ئۇستىخان-
لىرى چىڭ، قاڭشالىرى ئىنچىكە - چىرايلىق ۋە تىۋز، بۇغداي
ئوكلۇك، گۈلدەك ئېچىلغان تەبەسسۇملۇق چىرايىدىن مېھرى -
مۇھەببەت، ئاشقىلىق جۇلالاپ، كۆزلىرىدىن تەپەككۇر نۇرلىرى
يېغىپ تۇرىدىغان جەسۇر ئىرادىلىك كىشى بولۇپ، ئىلمىي مەشغۇ-
لاتى كوپ، تۇرمۇشى رىيازەت بىلەن ئوتكەنلىگى ئۈچۈن ۋۇجۇ-
دى ئورۇقراق ئىدى.

هاجىم، ئىسمايىل هاجىملارنىڭ تەكلىۋى بىلەن گۇمىنىڭ كىلىپىگە بېرىشقا كوچۇپ بېرىپ، هاۋالىق جاي — كوهتام دەريا بويىغا ئورۇنلاشىدۇ ۋە بۇ يەردە ئائىلىسىنىڭ بىر قىسمى بىلەن 7 يىلدەك تۇرۇپ تەۋپىلىق قىلىدۇ. ئاخىرىدا يەنە قاغىلىقتىكى ئولۇما-لار، يۇرت موتەۋەرلىرىنىڭ قاغىلىقنىڭ بازارغا يېقىنراق كاسكا يېزىسىغا شائىر ئۇچۇن تەييارلىغان باغلىق هويلىغا مەرھەمەت قىلىپ كېلىپ، ئومرىنى شۇجايدا ئاخىرلاشتۇرىدۇ.

* * *

شائىر ئوتتۇرا بويلۇق، چاچ - ساقاللىرى قويۇق، ئۇستىخان-لىرى چىڭ، قاڭشالىرى ئىنچىكە - چىرايلىق ۋە تۇز، بۇغداي ئوڭلۇك، گۈلدەك ئېچىلغان تەبەسسۇملۇق چىرايىدىن مېھرى-مۇھەببەت، ئاشقىلىق جۇلالاپ، كوزلىرىدىن تەپەككۇر نۇرلىرى يېغىپ تۇرىدىغان جەسۇر ئىرادىلىك كىشى بولۇپ، ئىلمىي مەشغۇ-لاتى كوپ، تۇرمۇشى رىيازەت بىلەن ئوتكەنلىگى ئۈچۈن ۋۇجۇ-دى ئورۇقراق ئىدى.

شائىر مۇناسىۋەت قىلغان كىشىلەرنىڭ تونۇشتۇرۇلۇشى

ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىم

ھىجرىيىنىڭ 1313 - يىلى (مىلادى 1896 - يىلى) خوتەن ۋىلايىتىنىڭ گۇما ناھىيىسىدە دىنى ئالىم ئابدۇللا مۇپتى ھاجىم ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، 16 يېشىغىچە گۇمىدىكى ئولۇ-مالاردا دىن ۋە ئەدەبىيات دەرسلىرىنى ئوقۇغان. شۇ چاغدا تەجەللى ئابدۇللا مۇپتى ھاجىمنىڭ ئويىگە كېلىپ مەلۇم ۋاقىت مېھمان سۇپىتىدە تۇرۇش جەريانىدا، ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىمنى شاگىرت قىلىپ تەربىيىلەشنى خالايدىغانلىقىنى ئىزھار قىلغان. ئابدۇللا مۇپتى ھاجىم ۋە ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىملار بۇ ياخشى نىيەتكە رەھمەت ئېيتىپ، خۇرسەنلىك بىلەن قوبۇل قىلغان. نەتىجىدە ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىم تەجەللىنىڭ خىزمىتى ۋە تەربىيىسىدە بولۇپ قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە نۇرغۇن بىلىملەرنى ئۆگىنىپ، تېز سۈرئەتتە ئالىي ئىستىدات — قابىلىيەتكە ئىگە بولغان؛ كېيىن ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىمنىڭ تېخىمۇ كوپ بىلىم تەھسىل قىلىش ئۈچۈن قەشقەرگە - مەشھۇر ئابدۇقادىر دامۇللام ھوزۇرىغا ئېۋەتكەن-بۇرادەرى ئابدۇقادىر دامۇللام ئابدۇجىلىل دامۇللا ھاجىمنى سەممى قوبۇل قىلىپ، تەربىيىلەپ يېتىشتۇرگەن. نەتىجىدە ئۇ ئالىي مەلۇمات

بىلەن ئوقۇش پۈتتۈرۈپ، دامۇللا بولۇپ، ھىجرىيىنىڭ 1338 - يىلى قەشقەردە ئوتكۇزۇلگەن داغدۇغىلىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمىدا ھورمەت ۋە شان - شەرەپكە سازاۋەر بولغان.

ئابدۇجەلىل دامۇللا ھاجىم ئوقۇش پۈتتۈرۈپ گۇمبغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، داۋاملىق قابىلىيەتلىك ئوقۇغۇچى — تالىپلارغا ئىلىم ئۈگەتكەن ۋە كىشىلەرنى تەرەققىياتتا ئارقىدا قېلىشقا سەۋەپ بولىدىغان خۇراپاتلىققا، مۇتەئەسسىپلىككە قارشى كۈرەش قىلىشقا دەۋەت قىلغان. ئۇ، 1934 - يىلى ھەج قىلىش ئۈچۈن ئەرەبىستانغا بارغان ۋە 1934 - يىلى ھەج قىلىش سەپىرىدىن قايتىپ كېلىپلا، باندىت شېك شىسەي تەرىپىدىن بىگۇناھ قولغا ئېلىنىپ، 41 يېشىدا پاجىئەلىك ھالدا ئولتۈرۈلگەن.

ئابدۇكېرىم زىيائى

شائىرنىڭ ئەڭ يېقىن بۇرادەرلىرىدىن بىرى. ئۇ، ھىجرىيىنىڭ 1316 - يىلى قەشقەردە ئالىمدىن ئوتكەن بولۇپ، تونۇلغان ئەدىپ، شائىر ئىدى. بۇ ئىككى زات ھايات ۋاقتىلىرىدا ئوزئارا كوپلەپ مۇشائىرە ۋە خەتلەر يېزىشقان. ئابدۇكېرىم زىيائىنىڭ شائىرغا پارىس تىلىدا يازغان بىر پارچە پاساھەتلىك ئەدەبىي خېتى ھازىرمۇ قولىمىزدا ساقلىنىپ كەلمەكتە.

زىيائىنىڭ ۋاپاتى مۇناسىۋىتى بىلەن تەجەللىمۇ بىر پارچە مەرسىيە يازغان. ئۇنىڭ ھەر بىر مىسراسىدىن ئەبجەد ھېسابى بىلەن شائىرنىڭ ۋاپات بولغان يىلى (1316 - ھىجرىيە يىلى) چىقىدۇ. بۇ شائىرنىڭ «سەبەئى مۇجەللى» ناملىق ئەسىرىگە كىرگۈزۈلگەن.

مۇتىئوللا ئەلەم ئاخۇنۇم

ھىجرىيىنىڭ 1322 - يىلى قاغىلىقتا ئالەمدىن ئوتكەن. بۇ دىنى ئالىم بولسا، شائىرنىڭ ئەڭ قەدىردان، ۋاپادار يۇرت دىرى بولۇپ، پارىس، ئەرەپ تىللىرىغا ماھىر، تەقۋادار، ئىنسان چەرۋەر، ئالىجاناپ كىشى ئىدى. ئۇ، ۋاپاتىغىچىلىك نۇرغۇن كىشىلەرگە بىلىم ئۈگەتكەن ۋە جەمىيەتتىكى ھەر خىل زۇلۇمنى، مۇتەئەسسىپلىك، جاھىللىق، نادانلىق، چىرىك ئەخلاقلارغا قارشى كۈچ تەرىبىيە ھەم خىزمەتلەرنى ئىشلىگەن، جۇملىدىن تەجەللىدەك مۇتەپەككۇر زاتلارنى ھەسەتخور پىتنە - پاساتچىلاردىن قوغداپ، سايەۋەن بولغان. شائىر بۇ ئالىم ھەققىدە بىرقانچە مەدھىيە - قەسىدىلەرنى يازغان. بۇلارنىڭ ئىچىدە مۇتىئوللا ئەلەم ئاخۇنۇمنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلاپ يازغان ۋە شائىرنىڭ «دىۋان ئەرەبى» نامىلىق ئەسىرىگە كىرگۈزۈلگەن ئاساھەتلىك بىر قەسىدىسىمۇ بار.

ئابدۇقادىر دامۇللام

بۇيۇك ۋەتەنپەرۋەر ئالىم ئابدۇقادىر دامۇللام —— «غازى» —— ئاتۇشتىن بولۇپ، جاھانگىرلار ئاگېنتلىرىنىڭ پىلانلىشى ۋە ۋىجدانسىز سانقىن بايلار، مۇتەئەسسىپ موللىلارنىڭ قوللىشى ئارقىلىق، ئۇنىڭ ھاياتىغا يوشۇرۇن سۇيقەستلىك ھەرىكەتلەر ئۈيۇشتۇرۇلۇپ، ھىجرىيىنىڭ 1342 - يىلى (مىلادىنىڭ 1923 - يىلى) ياجىئەلىك ھالدا ئولتۇرۇلگەن.

تالىم ئوز ھاياتىدا مىللەتنى ئىلىم - مەرىپەت نۇرى بىلەن يورۇتۇش، زامانىۋى پەن - تېخنىكىنىڭ مۇۋەپپەقىيەتلىرىدىن بەھرىمەن قىلىش، خەلقنى جاھالەت، پالاكەت، نادانلىق ئاسارىتىدە قالدۇرۇشنى كەسپ قىلىۋالغان ئاچكوز مۇشتۇمزورلارغا، مۇقەددەس ئىسلام دىنىنى خۇراپات تۈتەك پەردىلىرى بىلەن بۇلغاۋاتقان مۇنەپپەسلەرگە بىدئەتچىلەرگە قارشى ھارماي - تالماي ئىلمىي كۈرەش ئېلىپ بارغان. قەشقەردە دىنىي ئىلىم ۋە ئۇرلۇق پەنلەردە دەرس ئوتۇپ، نۇرغۇن زىيالىلارنى يېتىشتۈرگەن، چەتئەل جاھانگىرلىرىنىڭ شىنجاڭدا خرىستىيان دىنىنى تارقىتىش ئارقىلىق سىياسى تەسىرىنى كېڭەيتىش سۇيىقەستىگە قارشى تۇرغان.

مەرھۇم ـــ ھاياتىدا «ئاقائىد زورۇرىيە»، «ئىبادات ئىسلامىيە»، «مەنتائول ئەدەپ»، «جەۋاھىرول ئىقان»، «تۇركى تەجۇيد»، «بىدايە توسسەرۇپ»، «قەۋائىدى نەھۋىيە»، «نەسىھەتى ئام» قاتارلىق ئەسەرلەرنى قالدۇرۇپ كەتكەن.

مەرھۇم ـــ شائىرنىڭ ئەڭ يېقىن بۇرادىرى بولۇپ، شائىرنىڭ بىرنەچچە قېتىم تەكلىپ قىلىپ قەشقەرگە ئېلىپ كەلگەن ۋە نۇرغۇن شېئىرلىرىنى «مەنتائول ئەدەپ» نامىلىق كىتاۋىغا كىرگۈزۈپ نەشر قىلدۇرغان.

شائىرمۇ ئابدۇقادىر داموللا توغرىسىدا بىرنەچچە پارچە مەدھىيە - قەسىدىلەرنى يازغان. بۇ قەسىدىلەر شائىرنىڭ «دىۋان ئەرەبى» نامىلىق كىتاۋىغا كىرگۈزۈلگەن.

مەخمۇت ئاخۇن داموللام

ئاتۇشلۇق بولۇپ، مىلادى 1934 - يىلى قەشقەردە ۋاپات بولغان. ئۇ قەشقەر، بۇخارالاردا ئەرەپ تىلى گىرامماتىكىسى

تىكىسى، تىل - ئەدەبىيات، لوگىكا، ئىسلام دىنى، ئاستىرونومىيە، تەبىئەت، ھىساپ قاتارلىقلار بويىچە ئىلىم تەھسىل قىلىپ، ھەممە ماھارەتلىك ئالىم بولۇپ يېتىشىپ چىققان. قەشقەردە 30 يىلدىن كۆپرەك مۇدەررىس بولۇپ تۇرۇش جەريانىدا، سانسىز تالىپلارنى ئوقۇتۇپ، دىلىنى يورۇقان.

مەھمۇت ئاخۇن داموللام تەجەللىنىڭ يېقىن بۇرادىرى ئىدى. شۇڭا، شائىر ئۇنىڭغا ئاتاپ مۇھەببەت ھەم مەدھىيە شېئىرلىرىنى يازغان.

ئابدۇرىشىت قازى ئاخۇنۇم

20 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا قەشقەردە ياشىغان ئەدىپ بولۇپ شائىر بىلەن ئەڭ قىزغىن مۇھەببەت ۋە بۇرادەرچىلىكتە ئوتكەن. شائىر ئابدۇرىشىت قازى ئاخۇنۇم ھەققىدىمۇ بىرنەچچە پارچە ئۇزۇن قەسىدىلەرنى يازغان، مۇھىممۇ قىلىرى شائىرنىڭ «بەرقى تەجەللى» ناملىق ئەسىرىگە كىرگۈزۈلگەن.

مەۋلانە مۇھەممەت يولداش

شائىر بىلەن بىر زاماندا ئوتكەن پەزىلەتلىك كىشى بولۇپ، شائىرنىڭ بۇ زات ھەققىدە يازغان بىر ئۇزۇن قەسىدىسى بار.

شەمسىدىن داموللام

تەجەللىنىڭ ئەڭ يېقىن، قەدىرلىك بۇرادەرلىرىدىن بىرى ئىدى. ئۇ مىلادى 1874 - يىللىرى ئاتۇشتا تۇغۇلۇپ،

1933 - يىلى ۋەپات بولغان.

شەمسىدىن داموللام تەشەببۇس ۋە بۇخارادىكى يۇقۇرى دەرىجىلىك بىلىم يۇرتلىرى ھەم ئالىملىرىدا ئوقۇپ، دىنىي، پەننىي ئىلىملەرنى تەھسىل قىلىپ، دىن بىلەن پەننىڭ بارلىق ساھەلىرىدە — تىل - ئەدەبىيات، مەنتىق (لوگىكا)، ئاستىرونومىيە، تارىخ، جۇغراپىيە، ھېساپ قاتارلىقلاردا كەشىنى ھەيران قالدۇرارلىق دەرىجىدە كامالەت تاپقان. بولۇپمۇ مىلادى 1905 - يىلدىن تاكى ۋاپاتىغىچىلىك تەشەببۇس خانلىق مەدرىسىدە ئىنتايىن چوڭ سەيى ۋە ئىجتىھات بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن كەلگەن تالىپلارغا دەرس ئۆگىتىپ، نۇرغۇن زىيالىلارنى يېتىشتۈرۈپ چىققان.

ئۇ، ئۇستازى ئابدۇقادىر داموللام بىلەن مەسلەكداش، ۋەتەنپەرۋەر زىيالى بولۇپ، مۇتەئەسسىپلىككە، خۇراپاتلىققا قارشى، ھەققانىيەتچى، مۇتەپەككۇر زات ئىدى. ئۇ، تەجەللى بىلەن بىرگە يېقىن مۇناسىۋەت قىلىخان، كوپ قېتىم ئۇچرىشىپ، شائىردىن مول مەلۇمات ئالغان. ئۇ، 1925 - يىللاردا تەجەللىنىڭ تەرجىمھالىنى تۈركى تىل بىلەن يېزىپ چىققان، شۇنداقلا «ئىسلامىيەتتە ئەر خوتۇنچىلىق ھوقۇقى ۋە ئەدەپلىرى» ناملىق ئەسەرنى يازغان. 1929 - يىلى ھەج سەپىرىدە ھىندىستان، ئەرەبىستانلىرىدىكى ئاتاقلىق ئالىملار بىلەن ئىلمىي سوھبەتلەردە بولۇپ، ئۇلارنىڭ چوڭ ھورمىتىگە ئېرىشكەن.

شەمسىدىن داموللام بىلەن تەجەللى ئوزئارا قېسىدىلەرمۇ يېزىشقان.

تەجەللىنىڭ پەيدىپ قالدۇرغان ئەسەرلىرى

1 - «بەرقى تەجەللى» («تەجەللىنىڭ قەلبىدىن چاقناپ چىققان پالقۇن»)

شائىرنىڭ بۇ ئەسىرىدە تۈركى تىل بىلەن پەيزىلىغان 2 قەسىدە، پارس تىلى بىلەن پەيزىلغان بىرنەچچە قەسىدە بار. بۇ قەسىدىلەرنىڭ بەزىلىرىدە ئىلمىي، پەلسەپىۋى پىكىرلەر بايان قىلىنغان: بەزىلىرىدە مەدھىيە ئاساس قىلىنغان؛ بەزىلىرىدە ئىمان، تەۋھىدنىڭ دەللىلىرى شەرھىلەنگەن؛ بەزىلىرى مەرسىيە تەسىرىدا پەيزىلغان؛ بەزىلىرىدە مۇھەببەت ئەكس ئەتتۈرۈلگەن؛ بەزىلىرىدە زامان مۇتەئەسسىپلىرى ھەجۋى قىلىنغان. بۇ قەسىدىلەر پاساھەت ۋە بالاغەتتىكى كامىللىغى، مەزمۇن ۋە مەقسەتلىرىنىڭ بۈيۈكلۈگى، تىلىنىڭ گۈزەللىگى، بەدىئى ئۇسلۇبىنىڭ ئۆزگىچىلىگى بىلەن شوھرەت لىكتۇر. شائىرنىڭ بۇ ئەسىرى ئاتۇشلۇق ھۈسەين باي ھاجىم ۋە باھاۋىدىن بايلار تەرىپىدىن قەشقەردە تاش مەتبەدە نەشر قىلىنغان.

2- «سەبقى مۇجەللى» (تەجەللىنىڭ مۇسابىقە مەيدانىدا باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشكەن شېئىرلىرى)

شائىرنىڭ بۇ ئەسىرىدە ياشلىق دەۋرىدە مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام ھەققىدە يازغان بىرنەچچە پارچە مەدھىيە، قەسىدىلەرى

بۇرادەرلەرنىگە ئاتاپ يازغان قەسىدىلەر؛ ھەر بىر مىراسىدىن ئەپچەد ھىساۋى ئارقىلىق ۋەقەلىكنىك يىلنى بىلگىلى بولىدىغان مەرسىيە نامىلار بار. شائىرنىك بۇ ئەسىرىمۇ «بەرقى تەجەللى» ناملىق ئەسىرى بىلەن بىر چاغدا نەشر قىلىنغان.

3 - «دىۋان ئەرەبى» (ئەرەپ تىلىدا يېزىلغان شېئىرلار توپلىمى)

بۇ توپلامغا شائىرنىك «بەرقى تەجەللى»، «سەبقى مۇجەللى» ناملىق ئەسەرلىرى يورۇقلۇققا چىقىقاندىن كېيىن، ھاياتىنىك ئاخىرغىچىلىك ئەرەپ تىلىدا يازغان ئەڭ پاساھەتلىك، بالاغەتلىك قەسىدە، رۇبائى، غەزەل، قىتئەلىرىنىڭ مۇتلەق كوپ قىسمى كىرگۈزۈلگەن بولۇپ، ئىككى قىسىمدىن تەشكىل تاپقان. بىرىنچى قىسمى مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا بېغىشلانغان مەدھىيە، قەسىدىلەرنى، ئىككىنچى قىسمى ھىكمەتلىك نەسىھەت نامىلار. ئالىم ۋە ئەدىپلەرگە ئاتاپ يېزىلغان مەدھىيىلەرنى، شۇنىڭدەك ھەجۋى — تەنقىدىي شېئىرلار، مەرسىيە نامىلارنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ.

بۇ ئەسەرلەرنىڭ قول يازمىسىنى شائىر ۋاپات بولۇش ئالدىدا ئوزىنىڭ ئەڭ سادىق، سەمىمى، قەدىردان شاگىرتى ئابدۇجەلىل دامۇللا ھاجىمغا تاپشۇرغان. دامۇللام شائىرنىڭ ۋەسىيىتىگە ئەمەل قىلىپ، شېئىرلارنى ئوز قەلىمى بىلەن رەتلەپ چىققان بولسىمۇ، نەشر قىلدۇرۇشقا ئىمكانىيەت يار بەرمىگەن.

4- «توهپه تۈل بەرەيەن» («ئىككى قۇرۇقلۇق ① ئۈچۈن توهپه»)

بۇ ـــ تۈركىيه پادىشاسى ئابدۈلهەمىت خانغا سوۋغا قىلىپ ئېۋەتىلگەن ئەسەردۇر. بۇ ئەسەردىكى سۆلتان ئابدۈلهەمىت خانىنى مەدهىيىلىگەن ـــ ئەرەپ تىلىدا يېزىلغان بىر قەسىدىدىن باشقا ـــ قەسىدىلەرنىڭ هەممىسى پارىس تىلىدا يېزىلغان بولۇپ، بۇ قەسىدىلەرنىڭ بەزىسى شائىرنىڭ تارىخى، تەرجىمهالى؛ بەزىسى مۇتەئەسسىپ هەسەتخورلارغا هەجۋى؛ بەزىلىرى مۇهەممەت ئەلەيهىسسالامغا مەدهىيه؛ بەزىلىرى بولسا زامانىنىڭ قولايسىزلىقىدىن شىكايەت قاتارلىق مەزمۇنلارنى ئۆز ئىچىگه ئالىدۇ.

5- «مەجمۇئەتۈل قەسائىد» («قەسىدىلەر توپلىمى»)

هازىر بۇ ئەسەرنىڭ بىر قىسىم قولىيازمىسى ساقلىنىۋاتىدۇ.

6- «سەبدەر نامه» («قەهرىمانغا بېغىشلانغان»)

«سەبدەر نامه» ـــ تۈرك، پارىس تىللىرىدا يېزىلغان شېئىرىي ئەسەر بولۇپ، بۇنىڭ ئەسلى نۇسخىسى «مەدىنىيەت زور ئىنقىلاۋى» مەزگىلىدە يوقالغان.

---

① ئىككى قۇرۇقلۇق ـــ تۈركىيەنىڭ بىر قىسمى ئاسىيا قىتئەسىگه، يەنه زور بىر قىسمى ياۋروپا قىتئەسىگه جايلاشقانلىقى ئۈچۈن مۇشۇنداق نام بېرىلگەن.

7 - «تاسەمسی ئىشق» («ئىشق - مۇھەببەتنىڭ سىرلىق تىلسىماتى»)

بۇ ئەسەر پارىس تىلىدا يېزىلغان مۇھەببەت ناخشىلىرى ۋە ھىكمەتلىك غەزەللەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولۇپ، ئەسلى نۇسخىسى يوقىلىپ كەتكەن.

8 - قۇرئاننىڭ ئۇيغۇرچە تەپسىرى

شائىر بۇ ئەسەرنى مىلادى 1910 - يىللىرى ئەتراپىدا ئابدۇقادىر دامولىلام، شەمسىدىن دامولىلام، ھوسەين باي ھاجىم ۋە باھاۋىددىن بايلارنىڭ ئىلتىماسى بىلەن يازغان. بۇ، ئۇيغۇرچە ئىنتايىن ياخشى تەپسىر بولۇپ، گەرچە ئۇ تامامىلانمىغان بولسىمۇ، بىرنەچچە پارىسى شەمسىدىن دامولىلامدا ساقلانغان. شەمسىدىن دامولىلام ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئەۋلاتلىرى ھەرخىل سەۋەپلەر تۈپەيلى يوقىتىپ قويغان.

بۇلاردىن باشقا، شائىرنىڭ يەنە بىر نەچچە پارچە قىسقا شېئىر ۋە بۇرادەرلىرىگە تەقدىم قىلغان خەتلىرى بار، بۇلار ساقلىنىۋاتىدۇ.

شائىرنىڭ ئابدۇجىلىل دامولىلا ھاجىمغا قەشقەردە ئوقۇۋاتقان چېغىدا ئەۋەتكەن شېئىرلىرى

ئى بادىسە ھەر بەر خىيز
مەشكىن دەمۇ ۋە ئەترۇ ئامىز

زەۋقو ئاۋەرۇ شەۋقۇ ئەنگىز
بەرزەن بەكەمەرەد دامەن

(ئەي، سەھەر شامىلى ـــ ئورنىدىن تۇر، نەپسىگە ئىپار ۋە ئەترلەرنى ئارىلاشتۇر. زەۋقىنى كەلتۇر، شەۋقىنى قوزغا، بىلىگە سەپەر كەمىرىنى باغلىغىل!)

دەررەھ قەدەم ئەزسەركۇن
ۋەز خاتىرى مەن پەركۇن
رۇخ جانىبى كەشغەر كۇن
بەر توغە سالام ئەزمەن

(بولۇڭدا بېشىڭنى پۇت قىلىپ ماڭ، مېنىڭ خاتىرەمنى ئۇزەڭگە قانات قىلىۋال. يۇزۇڭنى قەشقەر تەرەپكە قىل، مەن تەرەپتىن سالام سوۋغىسىنى ئىلىپ بار.)

بەر ھەمدەمى فەرروخ زاد
ئان ئەبدىجەلىلى راد
كەز يادى ۋەيەم دىل شاد
جان مېھرودا مەسكەن

(دۇنياغا تۇغۇلۇشى مۇبارەك بولغان ساخاۋەتلىك ھەمىمەپەس بۇرادىرىم ئابدۇجىلىلغا سالام يەتكۈز. ئۇنىڭ ياد ئەتمەك بىلەن دىلىم شاتلىنىدۇ. چىنىم ئۇنىڭ مېھرى - مۇھەببىتىنىڭ تۇرار جايىدۇر.)

ئان چەرخى سەداقەترا
دەريايى لەياقەترا
گۇلھايى تەلا قەترا
نەجمۇ گۇھەرو گۇلشەن

(ئۇ بولسا، ساداقەت ئاسمىنىنىڭ يۇلتۇزى، لايامەت دەر-
ياسىنىڭ گوھىرى، راۋان سۆزلۈك، گۈزەللەرنىڭ گۈلشىنىدۇر.)

ئەخلاقى خۇشەش چۈنى گۈل
ۋەپاسىز بىھ ئەز سۇنبۇل
ئۇ بەزلە سەرا بۇلبۇل
ۋەتران زى بەكەم سەۋسەن

(ئۇنىڭ ياخشى ئەخلاقلىرى گۈلگە ئوخشايدۇ، ئۇنىڭ نەپەس-
لىرى سۇمبۇلدىنمۇ خۇشبوي، ئۇ سۆزمەنلىكتە بۇزەل سايرايدىغان
بۇلبۇل، ئۇنىڭ سۆزمەنلىگى ئالدىدا ھەمتەكلىرى گاچا سەۋسەنگە
ئوخشاش.)

تەبئۇ قەلەمەش يەكسەر
ئەز نۇكتە شىگىفت ئاۋەر
ھەر نۇكتەئى ئەۋ گەۋھەر
ھەر نامەئى ئۇ مەخزەن

(ئۇنىڭ تەبىئىتى ۋە قەلىمى ئىنسانىنى ئەجەپلەندۈرەرلىك
غارۇق لەتىپلەرنى كەلتۈرۈش ئىقتىدارىغا ئىگە، ئۇنىڭ كەلتۈر-
گەن ھەربىر لەتىپسى بىر گوھەر، ئۇنىڭ يازغان ھەربىر مەك-
تۇبى بىر غەزنە مەسەللىكتۇر.)

چۇن نامەئى ۋەي خوانەم
يەك شىشەئى مەي دانەم
ۋەز ئەرتى تەرەب جانەم
رەقسەد چۇشەرەر دەرتەن

(ئۇنىڭ مەكتۇبىنى ئوقۇسام، بىر شىشە مەي دەپ بىلىمەن-
ئۇنى ئوقۇغاندا، بەك خوش بولغىنىمدىن چىنىم ئېچىدە
يالقۇنغا ئوخشاش ئۇسۇل ئويناپ كېتىدۇ.)

فەرخۇندە نىھا دەستى
شايان ۋىدا دەستى
ماراتۇ مورا دەستى
گۈكىر شەۋەد دۇشمەن

(مۇبارەك ۋۇجۇد كىشىسەن، دوستلۇققا لايىق يۈرادىرىم-
سەن، مۇرات - مەقسىدىمسەن، دوستلىغىمىزغا چىدىماس دۇش-
مەنلەر كور بولسۇن.)

ئەي دىل بەرۇخەت شەيدا
ھەمتايى تۇنا پەيدا
ئەز شەۋقۇ تۇ دەر بەيدا
دارەم ددلى جەۋلانى زەن

(ئەي دىلىم، سېنىڭ يۈزۈڭگە ئاشىق بولغان ۋە سەن
بىلەن باراۋەر بولغۇچى بىر ئالىي پەزىلەتلىك كىشىم بولغان
دوستۇم! يۈرىگىم داۋاملىق سېنىڭ ئىشتىياقىڭ بىلەن قانىتىگدا
جەۋلان قىلىدىغان دوستۇم.)

ئەزمەن نەشەۋى غافىل
دورى نەگەرەم قاتىل
ۋەز تىرى ھاۋايەت دىل
گەردىدە چوپەرۇيزەن

(ھەددىن غەپلەتتە بولمىغايسەن. سېنىڭ خېتىڭ كەلمەي-

ئۇزۇن قاراپ قالغىنىم — مېنى ئولتۇرغەن بىلەن باراۋەر-
سىنىڭ شەۋقىنىڭ ئوقلىرىدىن يۈرىگىم غەۋرىگە ئوخشاش
توشۇق بولماقتا.)

مۇ روز ئىنا پەتها
بىفردست ھىكايەتما
بىنۇش شكايەتها
ئى ھەر رەۋى شەت ئەخسەن

(مەرھەمەت ۋە غەمخورلۇقنى ئۇگەنگەيسەن، ئەۋاللىرىڭ ۋە ھە-
كايىلىرىڭنى بىزگە ئېيتىپ تەكەيسەن. شكايەت قىلغۇدەك ئىشلار بولغان بول-
سا، ئۇنى ھەم يازغايسەن، ئەي بارلىق ئەخلاقلىق گۈزەل دوستۇم!)

گەر نەزىم بۇيۇەد دىلكەش
با نەسىر گۈلىستان ۋەش
خودو ھەرچەكۇنەد دىلخەۋش
چۇن بۇيى گۈلۇ لادەن

(ئەگەر دىللارنى جەلب ئېتىدىغان شېئىرلارنى «گۈلىستان»
دىگەن كىتابنىڭ ئۇسلۇبىدەك چاچما سوزلەر بىلەن ئارىلاشتۇرۇپ
يازساڭ، بۇ دىلىمنى بەكمۇ خوش قىلىدۇ — قىزىل گۈل بىلەن
لادەن گۈلىنىڭ بويى بىزلەشكەندەك.)

ئان نادىرە ھادەر بەزم
ۋان ۋاقىئەھا ئەز رەزم
ئەز ئەھلى نەشاتو ئەزم
باشەد ھەمە مۇستەھسەن.

(بەزىلەردە ئوتۇلگەن ناياپ ئەھۋاللارنى، چۈشەر ۋە ئونكۈر ئىرادىلىك زاتلارنىڭ دۇشمەنلىگە قارشى كۈرەشلىرىنى قوماي يازساڭ، بۇنى بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن.)

ئەز ھىممەتى غازي شۇر
ۋەز تەبئى شوئائي نۇر
ۋەز شەمئى فوروغي ھۇر
خاتىر كۇنەدەم رەۋشەن

(غازى ① تەخەللۇسلۇق ئالمىنىڭ غەيرىتىدىن چىققان غەۋغالارنى، شۇ ئائىنىڭ ② تەبئىتىدىن چاقنىغان نۇرلارنى، فوروغىنىڭ ③ چىراغىدىن يالتىرىغان يورۇقلۇقلارنى يازساڭ، خاتىرەمنى بەكمۇ خوش قىلاتتى.)

ۋەز يارى زەرقى ما
خۇررەم دىل ۋەروخ ئەفزا
جان تازە كونەد ھەقا
كىنجازى مەسىھەش فەن.

(ۋە يانا زەرىپ ④ ئاتلىق بۇرادىرىم ئەھۋالىدىنمۇ يازغايسەن. ئۇ بولسا، خۇش كوڭۇل، ئۇنىڭ سوھبىتى جانلارغا قۇۋ-

---

① غازى --- ئابدۇقادىر دامۇللامنىڭ تەخەللۇسى بولۇپ، مەنىسى --- كۆرەش قىلغۇچى دېمەكتۇر.

② شۇئائى --- مەھمۇت ئاخۇن دامۇللامنىڭ تەخەللۇسى بولۇپ، مەنىسى «نۇرلۇق» دېمەكتۇر.

③ فوروغى --- شەمسىدىن دامۇللامنىڭ تەخەللۇسى بولۇپ، مەنىسى «كۆزەل، نۇرلۇق» دېمەكتۇر.

④ زەرىپ --- ئەقىللىق، زېرەك مەنىسىدە بولۇپ، زەرىپ قارى ھاجىمنىڭ نامىدۇر.

ۋەت بەرسە، ئەيسا ئەلەيھىسسالامنىڭ مۇجىزىسىگە ئوخشاش تەسىرلىك سوزلىرى دىللارغا جان بېرىدۇ.)

بەغرىست بىلا تەمھىل
مەنزومە ئەز ئىسرافىل
غەم زادى ھەد ئو تەرھىل
چۇن باڭگى نەيۇ ئەرغەن

(ئىسرافىل① نامىلىق بۇرادىرىمنىڭ ئەھۋالىدىن تەخىرسىز بىر ياخشى تىزىقلىق خەتنى ماڭا يوللىغايسەن. بۇنداق مەكتۇپ كۆڭلۈمدىن قايغۇلارنى كەتكۈزىدۇ ـــ نەي ۋە ئورغون سازلىرىنىڭ خوش ئاۋازىدەك.)

دىگەر بەھەمە ئەھباب
ئان جەمئى ئۇلۇل ئەلباب
ئەز بەندە بەسەر ئاداب
تەسلىم رەسان ئەزمەن

(يۇقۇرىدا نامى يېزىلغانلاردىن باشقا بارلىق بۇرادەرلىرىمگە، ئەقىللىق ئالىملار جامائەسىگە مەن كەمتەر تەجەللىدىن ئەدەپ بىلەن بۇزلەرچە سالام يەتكۈزگەيسەن.)

ئىشقەست تەجەللى چۇن
ئەز خىتتەئى خەت برون

① ئىسرافىل ـــ ئىسرافىل دامۇللامنىڭ نامىدۇر. بۇ زاتمۇ شائىرنىڭ ئەڭ يېقىن بۇرادەرلىرىدىن بىرى بولغان نامدار ئەدىپ، پەزىلەتلىك ئالىمدۇر.

كۈن خەتمى سۈخەن ئەكنۈن
ئەز دەستت قەلەم بمگەن

(ئەي تەجەللى، سېنىڭ ئىشقى - مۇھەببىتىڭ خەتتىڭ سىر
زىقلىرىغا سىغدۇرۇلۇشتىن تاشقىرىدۇر. ئۇنداق بولىدىكەن مۇھەببەتى،
سالام سۆزىنى ئەمدى تۈگەت، قولۇڭدىن قەلەمنى تاشلا.)

* * *

بىئىسمىل ۋە دوددل جەللى تەئالا ۋەتەقەددەس

(يانىشى بەندىلەرنى دوست تۇتقۇچى ئۇلۇغ، گۈزەل، ھەم-
مىدىن ئالى، پاك، تەكرىمنىڭ نامى بىلەن تەۋەرۈك ئىزلىگەن
ھالدا خېتىمنى باشلايمەن.)

ھەمدەن لەھو ئەلاما ئەۋلانامىن
ئىنايەتىس سابىقەتى ۋەجۇدىسەھل مومادى
ھامىيە ئەھازىپىل مەۋاھىبى
ۋەشە ئابىبەل ئايادىي

(ئاللا بىزلەرگە كامىل غەمغۇرلىغى ۋە چەكسىز سېخىلىغى
بىلەن نۇرغۇن ئېھسانلارنىڭ شەرىپىنى سۈرۈشنى، سانسىز نېمەتلە-
رىنىڭ يامغۇرلىرىنى يېغدۇرۇپ بەرگىنى ئۈچۈن، ئاڭا گۈزەل
ماختاش ۋە شۈكرانىلەر يوللايمەن.)

ئەلا مابەررەدە جەۋا كەبىدىل ھەرىي يى
ۋەرەۋۋا ھەشايەس سادىي
بمەۋمۇئى موزنەتى لۇتفىن ئەنشەئەھا
مىن مەكارىمىل ھەبىبل بىسمىل جادى.

(خۇسۇسەن، ئوچۇق چىراي، خۇشپۇراق دوستۇمنىڭ ئىسىل ۋە گۈزەل ئەخلاقلىرىنىڭ مېھرىۋانلىق بۇلۇتىنىڭ يامغۇر توكۈشى بىلەن ئاللا مېنىڭ قەلبىمنىڭ ئوتىنى سوۋۇتقانلىقىغا ۋەشنا يۈرىگىمنى سىراپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ئالاھىدە شۈكرى - سانا يوللايمەن.)

ئەلا ئىنسانەھول ھاججو ئەبدۇل جەلىلى ساھىبۇ
مەقامىيل ئۇنىسى مىن بەيتى فۇئادى

(ئاگاھ بولغىل، بۇ دوستۇم بولسا ـــ مۇھەببىتى - يۈرىگىم ئويىدىن ئىخىتىساسلىق ئورۇنغا ئىگە بولغان ئابدۇ جەلىل ھاجىمدۇر.)

ئەدئۇلەھۇ ھوبىبەن ۋەئوئىزوھو بىللاھى
مىن كەيدىل ھوسسادى ۋەل ئەئادىي

(بۇ بۇرادىرىم ھەققىدە دۇئا قىلىمەن. ئاللادىن ئۇنى ھاسىدلار ۋە دۇشمەنلەرنىڭ ھىلە - مىكىرىسىدىن ئوز پاناھىدا ساقلىشىنى تىلەيمەن.)

ۋەلەم يەزەل مۇرائىيە ئەھدىن
لىمۇ ھەببەتى ھەسبە مۇرادىي

(بۇ بۇرادىرىم ئارىمىزدىكى مۇھەببەت ۋەدىلىرىمىزگە تولۇق، كوگلۇمدىكى مەقسەتلىرىمىزنى رىئايە قىلىپ كەلمەكتە.)

ۋەكەيىفەلا ۋەقەدكەساھو ئەيدىل فىترەتىل ئىلاھىيىيەتى
ھولەلەسسەجايان نەزىھەتى ۋەئىكلىلەل ئىززەس سەئادىي

(قانداق ئۇنداق بولمىسۇن؟ ھالبۇكى، ئاللانىڭ يارىتىش سارىيلىقىدا قۇدرىتى ـــ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا پاك ۋە ئىسىل ئەخلاق بىرىكىپ ئالى كىيىملىرىنى، ئىززەت ـ سائادەتنىڭ تاجىنى كىيىپ ئۇپ ياراتقاندۇر.)

فەمالـەھۇفى سەدادىھى نىددۇۋ
ۋەلا يەلىدوھو ھودەييا مۇزاددى

(راستچىللىق ھەم توغرىلىقتا ئاڭا باراۋەر كەلـگۈچى يوق، بۇنداق پەزىلەتلىك كىشىنى ھەچبىر مۇسابىقىچى ئانىمۇ تۇغمىغان.)

مائەقۇا ھوسـتىئدادەن لىلئولۇمى ۋەئەئلاھو
فەھمەن كۇللۇ ئەدىيىن ئىيىا ھوبىھەۋبائە فادي

(بۇنىڭ ئىلىملەرگە بولغان ئىستىدات ـ قابىلىيىتى ئاجايىپ كۈچلۈك، يەم قۇۋۋىتى ئەجەپمۇ ئالى. ھەرقانداق ئەدىپ، ئالىملار ئۇنىڭغا جان ـ دىل بىلەن پىدا بولغۇچىدۇر.)

ۋەئۇنەبـسىبىھى بۇۋۇسولى تىرسەھى بەئد
تەتەللۇئىن قەدئەتالە سوئادي

(مەن ئۇزۇن ۋاقىتتىن بېرى، سېنىڭ مەكتۇبىڭنىڭ كېلىشىگە چەكسىز ئىنتىلىپ، بىئارام ۋە بىدار تۇردۇم. مانا بىر پارچە مېھرىڭنىڭ ئىپادىسى سالامەت قولۇمغا تەگدى، ئەمدى خەۋرىنى بېرىمەن.)

نەلەمـا نەزەرتو ئىلەيەى لەھھەنەلەقەلەقي بىشنشادي.
ۋەمائەدبۇللىتو مىنھو بىكوھلىل جەۋاھىرى ۋەئەبەئىلەييە روقادى.
(مەكتۇبىڭغا نەزەر سېلىشىم بىلەن ئۇ، مېنىڭ ئىلمىنى شېئىر

كۆيلىدۇ ئۇچۇن سايراتتى. خېتىدىكى كوزۇمگە «جاۋاھىر سۈرمىسى» ئورنىدا سۈرتتۈم ۋە مېنىڭ قاچقان ئۇيقۇلىرىمۇ جايىغا قايتىپ كەلدى.)

ئەتانا ئۇرپەتەن سەللەت فوئاددي
ۋەنارەت مىن سەفادە تىھاد دوئاددي
(كوڭلۇمنى خوش قىلىدىغان ئاجايىپ بەرخەت كېلىش بىلەنلا يۈرىكىمگە تەسەللى بەردى، ئۇنىڭ تىزىقلىرى ئۇرىدىن غەم - قايغۇنىڭ قاراڭغۇلىرى يوروپ كەتتى.)

ئەلائەيىۋھال ئەدىيبۇل ۋەجھۇ ۋەجىجە
لىمەزرەئي ئامالي ئەلەدداۋامى ۋەتتەمادي
(ئەي ئىناۋەتلىك ئەدىپ، ئالىم! ئارزۇلىرىمنىڭ تېرىلغۇلىرىنى ھوسۇلغا يېتىشتۇرۇش ئۇچۇن، ئەبىدى يۇز كەلتۇرۇپ تېرىشقايسەن.)

ۋەسانە كەللاھۇل كەرىيمۇ
ئەن شەررىل ھوسادى ۋەل ئەئادي
(سېنى كەرەملىك ئاللا ھاسىدلار، دۇشمەنلەرنىڭ يامانلىغىدىن ساقلىغاي.)

كەتەبەھو ئەدۇەنوس سادەتىس سەيىيدۇ
ئەۋلادى ھوسەيىن خانۇتتە جەللىيۇلمۇ جەللىيۇد
دېھلەۋىيول جەۋادي
(بۇ مەكتۇپنى سەيىدلارنىڭ كەمتەرىگى «سەيىد ئەۋلادى

مەجبە للسنع ئۇرۇن (جۈزئى ئەسەر ۵)

ھۈسەين خان، يازدى. بۇ كىشىنىڭ تەخەللۇسى «تەجەللى - مۇجەللى»، ئىلىم ئوقۇشى دېھلىغا مەنسۇپ. نەسەتى بولسا ئۇلۇغ مەسخى ئاتا - بوۋىلارغا مەنسۇپتۇر.)

قوشۇمچە: ئابدۇجىلىل دامولا ھاجىمنىڭ شائىر ھەققىدە يازغان مەدھىيىلىرىدىن نەمۇنە

ئەفلاكى ئولۇم دەھ ئەۋل تەجەللى
مىزمارى شەرەندە ئەۋل مۇجەللى.

(ئىلىم - مەرىپەت ئاسمىنىنىڭ يالقىراق نۇرى، شەرەپ مەيدانىنىڭ بىرىنچىلىكىنى ئالغۇچى قەھرىمانى.)

ئەۋل بىرمىڭ ئۇچيۈزە مۇجەددىد
ئەۋل چەرخ مەئالىيە موھەددىد.

(ئۇ بولسا، ھىجرىيىنىڭ 1300 - يىللىرىدا ياشىغان. ئىسلام دىنىنى (ئىسلام ئىلىملىرىنى) يېڭىلىغۇچى ئۇلۇغ ئالىم، ئالى مەرتىۋىلەرنىڭ ئاسمانلىرىنى ئېھاتە قىلغۇچى ئەڭ قەدىرلىك زاتتۇر.)

ئەۋل خاۋەرى ئىلمە مېھرى رەخشان
بۇرج ئەمەلەھو مەھى دۇرەخشان.

(ئۇ بولسا، ئىلىم - مەرىپەت ئاسمىنىنىڭ يالقىرىغۇچى قۇياشى، ئەمەلىيەت كانارىسىنىڭ نۇرلۇق ئايى ۋە يەنە ـــ

ئەغەرولىقودا بەدرۇددۇجا كەۋكەبول ھۇدا
غىتەمونەدا جەممول جەداۋەلمە ئاسرى.

(پەشۋالارنىڭ نۇرلۇقراغى، زالالەت قارانغۇسىنىڭتۇلۇن ئايى،
ھىدايەتنىڭ يۇلتۇزى، ئىرسانىنىڭ چوڭ دەرياسى، ئۇنىڭ كىشىلەر-
نى پايدا - مەنپەئەت يەتكۈزۈشى، ئۇگىنىشكە ئەرزىيدىغان خۇ-
سۇسىيەتلىرى ئىنتايىن كوپ.)

سەللاۋ رەسۇلىللاھى خاتەمۇ رۇسلىھى
لىسسىلائى ئەئىلامىل ھۇدا خەيرۇ ناسىرى.

(ئۇ، ئاللانىڭ پەيغەمبىرىنىڭ نەۋرىسى ئىدى، ئۇ پەيغەمبەر
ئەلەيھىسسالام پەيغەمبەرلەرنىڭ تۇگەنجىسى ئىدى. ھىدايەت
بايراقلىرىنى ئۇستۇن قىلىش ئۈچۈن ئەڭ ياخشى ياردەم بەرگۈچى ئىدى.)

ۋەلا ئەيبەئىن يۇنكىرھو بەئزو ئەكالىبل
مەزابىھى ئەنابىل ئىنادل كەۋاشرى

(گوداڭدا قان ئىچىشكە كونۇپ قالغان ئىتقا ئوخشاش بەزى
دۇشمەنلەر شائىرغا قارشىلىق بىلەن مەگەنلىرىنى ھىگىايتىشىپ،
ئىنكار قىلسا — ھېچ زىيىنى يوق.)

فەھەل يەئىرىفول خەففاشۇ قەدرە غەزالەتىن
ۋەھەل يەئىرىفول كەنناسۇ قەدرەل جەۋاھىرى.

(شەپەرەڭ قۇياشنىڭ قەدرىنى بىلمەي ئاڭا قارشى تۇرىدۇ.
ھېمىشە سېسىق نىجاسەت بىلەن شۇغۇللانغان كىشى گۈھەرنىڭ
قەدرىنى بىلمەيدۇ.)

ئەفۇئىن ئەنلىجانىز زەيفى تەكەررومەن
فەئەكىرىم بەمەى مىن ساھىبىل ئەفۇى قادىرى.

(ئۇ، خاتالىق ئوتكۇزگەن ئاجىزلاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا
قادىر ئۇرۇپ، كەڭچىلىك بىلەن كەچۈرگۈچىدۇر.)

ئىزاما ئەتا ۋەقتول ھەسادى لەقىيتە ھوم
ئەلائۇممى جەھشىن ھەۋنەكۇللى بەيادىرى.

(ئۇنىڭغا قارشىلىق قىلغۇچى مۇتەئەسسىپلەر — شۇنداق
دەزىل ئەبلەخىلەرگىسى، ئوما ۋاقتى يېتىپ كەلسە، ھەربىرى
بىردىن مىدە ئىشەككە مىنىشىپ، خامانمۇ - خامان چوگىلەپ
ئىلەيچىلىك بىلەن جان بېقىشىدۇ.)

شائىرنىڭ ئابدۇكېرىم زىيائىغا يازغان شېئىرلىرى

لەلقەلبو ئەئىلەمەھۇل قەلبەللەزى كانا
ۋەلھەۋلەقاتو ئەرا رەجلا ۋە روكبانا

(بۇگۈن يۇرىگىمنى مۇندىن ئىلگىرىكى يۇرىگىم دەپ ھىس
قىلمايمەن. قايغۇ - ئەلەمنىڭ پىيادە ۋە ئاتلىق ئەسكەرلىرىنى
ماڭا ھۇجۇم قىلغانىدەك كۆرىمەن.)

نەئەز زەمانو ئىلەيناۋ ھوزۇۋ بەرەمىن
ئەخەن ھەمىدەن كەرىمەن نەفەى مېھسانا

(زامان يەنىگە بىر مۇسىبەت شۇم خەۋىرىنى ئېلىپ كەلدى.
ئۇ بولسا، ماختاشقا ئەرزىيدىغان، ۋۇجۇدى ئۇلۇغ، ھەممىگە
ئېھسانلىق بۇرادىرىمىزنىڭ ۋاپاتىدۇر.)

فەسابەمن فەرتى ھوزنى ئەبرەتى لۇجەجەن
ۋەلبەسسو يەقدەھو بىلئەھدىشائى نىيرانا

(قايغۇنىڭ زىيادىلىگىدىن كۆز ياشلىرىم دەريا بولۇپ ئاقتى.
كۆكلۈمدىكى چېچىلىشى قەلبىمگە ئوتلار ياقماقتا.)

ۋەقولتو ئەندۇبۇھۇ ۋەننەفسۇ ھاتىفەتۇن
ۋەلەم ئۇتتىق لىلئەسەل ھەتتانى كەتمانا

(مەن ئاڭا يىغلىدىم، جېنىمۇ ھازىدىن ئاۋاز چىقارغان ۋە
ئىقىپ كېلىۋاتقان قايغۇنى يوشۇرۇشقا قۇدرەت تاپالمىغان ھالدا.
ئۇزلۇكسىز شۇنداق خىتاپ قىلدىم:

ئەبدەلكەرىيمى لەقەد ئەسبەھتەفى رەۋھىن
مىن رەھمەتىن سەكەبەت دەۋھەن ۋە رەيھانا

(ئەي ئابدۇكېرىم! جەزمەن سەن كەڭرى رەھمەت ئىچىدە
بولدۇڭ. ئۇ رەھمەت ساڭا شاتلىق ۋە خۇشپۇراقلىقنى توكۇپ تۇرماقتا.)

قەد كونتە ئەجمەلە فىتيانىن ۋە ئەئجە بەھۇم
زەيىيەۋ ۋەددىنەن ۋە تەرقىمەن ۋە تىبيانا

(سەن يىگىتلەرنىڭ گۈزەللەرگى ۋە چىرايلىقراقى ئىدىك ——
تۇرۇقدىكىدا، دىيانىتىدە، يازغۇچىلىغىدا، پاساھەتلىك سوزلىشىدە...)

ۋەكۇنتەمىن ئەدەبىن جەزلىن ۋە تەبسرەتىن
لئەئىيو نسل فەزلى ۋەل ئەھبابى ئىنسانا

(سەن ئەدىپلىكتە، ئىلىمدە ئوتكۇر ۋە ئەقىللىق بولغانلىقىڭ
ئۈچۈن، بۇرادەرلەر كوزلىرىنىڭ قارچۇغى ئىدىك.)

ۋەليەۋمە فارەقتەنا سەبقەن ۋە ئەمقولۇنا
يۇنزىلنە ئىسرىكە يەئلولەن ۋە مەرجانا

(بۇگۈن بىزدىن ۋاقتسىز جۇدا بولدۇڭ. كۆزلىرىمىز سەن
ئۈچۈن مەرۋايىت ۋە مارجان دانىلىرىدەك ياش ھەم قانلارنى توكمەكتە)

ۋە ئەسىھەت ئەنجۈمۈل ئادابى سائىھەزەن
كەسەخرەتىن فى دۇجەل ھومومى ئۈمىيانا.
(ئىلىم يۇلتۇزلىرى پاتتى. بۇ يۇلتۇزلار ھەم قايغۇلارنىڭ
قارانغۇ تۈندە قورام تاشقا ئوخشاش كور زۇلمەتكەئايلاندى.)

لازىلتە فى مەبسەتىل جەننەتى مۇنىبەستەن
بىكەۋ سەرىن مىن ئەئىمىللاھى رەبيانا
(ھەمىشە كەڭرى جەننەتلەردە ئاللانىڭ نىمەر ۋە شەرىن
شەرۋەتلىرى بىلەن سىراپ يايراپ ياشىغايسەن.)

لەقەد رەساھوول مۇجەللى ھائىرەن ئاسىفەن
بىزدىل قەسىدەتى مەۋزارەن ۋەھەننانا.
(تەجەللى - مۇجەللى بۇ قەبرىنىدىشقا مۇشۇ ئالى قەسىدىسى
بىلەن ھەيرەتتە قالغان، قايغۇرغان ۋە يىغلىغان ھالدا تەزىيە -
مەرسىيە يازدى.)

شائىرنىڭ مۇتەئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇمغا يازغان شېئىرلىرى

يارەۋزە تەلھوسنى ۋەلھوسنا ۋە يائەلەمەل —
ھۇدا ۋەنسنارە ھەققىن ئەيىبە مىن سارى
(ئەي گۈزەل چىراي ۋە گۈزەل ئەخلاقنىڭ ببىغى، ئەي
ھىدايەتنىڭ بايرىغى ۋە ئەي ھەقىقەتكە كامىل ياردەم بەرگۈچى).

نەسەر تەنىي ھىيە. لاخىللون يۇسا ئىدونىي
ۋەلا ھۇزامىي ۋەلا سەكبىي بى ئىھزارى
(ماڭا ياردەم قىلىدىغان بىر دوست يوق، دۇشمەنلەر
ۋىجدىن مۇداپىئە قىلىش ئۈچۈن قورالدىم ۋە ئېتىممۇ يوق ھالدا
ماڭا ياردەم بەرديڭ.)

ئەلا شەياتىينى ئىنسىن جۇھھەلىن ھوسۇد
ئومىين مەناكىيدە كەييادىينە ئەشرارى
(ئىنسان ئىچىدىن چىققان جاھىل، چىدىماس، دىلى كور،
شۇم نەپەس، ھىلىگەر، يامان، شەيتانلارغا زەربە بېرىش ئۈچۈن
ياردەم بەرديڭ.)

لەھاھۇمۇللاھو مائەغبا ۋەئەجھەلەھۇم
مائىن يۇئەييىرۇھۇم تەشبىيھۇ ئەئىيارى
(ئاللا تائالا ئۇلارغا لەنەت ئوقۇسۇن! ئۇلار ئەجەپمۇ
گالۋاڭ، ئەجەپمۇ جاھىل، ئۇلارنى ئىشەككە ئوخشىتىش — ئۇلار
ئۈچۈن ئانچە نومۇس ئەمەس.)

قەۋمۇن تۇقالۇ ئەلەلغەبرائى قەد ھەمەلەت
زوھورۇەۋم دەبەرەن مىن ھەملى ئەسفارى
(ئۇلارنىڭ يەرگە يۈك بولۇشتىن باشقا پايدىسى يوق.
ئۇلارنىڭ ئۇچىلىرى كىتاپ توملىرىنى كوتىرىش بىلەن ئېغىر
بولۇپ كەتكەن.)

ئىزقامە زالدكە ئىرئەۋنەن يۇمىجۇھۇم
ئەلا ئىنادىي ۋە تەشنىيىپ ۋە ئىنكارى
(ئۇلارنىڭ باشلىغى پىرئەۋىن سۇيىەت بولغان مالدا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئۇلارنى ماڭا قارشى قۇرۇشقا ۋە مېنى ئىللاشقا، ئىنكار قىلىشقا قوزغىدى.)

فەكانە كۇللۇ جەھۇلىن مىن جەھالەتىھى
ئەباجۇ فالىن بىئەنيابىن ۋە ئەزفارى
(شۇنىڭ بىلەن ھەر بىر جاھىل ئەبلەغلەر — ئوزىنىڭ جاھىللىغىدىن، مەگەن ۋە تىرناقلىرى بىلەن توكە قۇشى بولۇپ ماڭا ئېتىلدى.)

ۋە روئىيەتىي ئەۋ قەئەتھۇم فىز زەجىيجى كەما
يەستەنبىھوبنە بەقىيئىن مەنزەروسارى
(مېنىڭ تەلەتمىنى كورمەك، بۇ جاھىللارنى بىئارامسلىققا سالدى — مۇساپىر مېھمانىنىڭ تەلەتى ئىتتىنى ئاۋاتقاندەك.)

فەقەد ئەزەتنىي ئىلا سۇئىن جەھالە تۇھۇم
ۋەللاھۇ يەئىلەمۇ ئىسىرارىي ۋە ئەسرارىي
(ئۇلارنىڭ جاھالىتى مېنى ئۇلارغا يامان قىلىپ كورسەتتى. ئاللا مېنىڭ مەخپى ئىشلىرىمنى بىلىدۇ. يەنى، مەن ئەيىپتىن پاك.)

ھەتتا ۋە كىلتو ۋە كەللەت شەمە بارىقەتىي
ۋەددەمئو بىننەھبى خەرخارۇن بىجەرجارى

(هەتتاكى مەن ئاجىز كەلدىم، بۇ جايدا تېلىچىمۇ ئوتمەس
بولۇپ قالدىم، ئاۋازلىق يىغلاش بىلەن ياشلىرىم سۇ ئاققاندەك ئاقتى.)

لاغەرۋە فەددۇررۇ سەخىخوسسەخرى يەھسۇمۇھۇ
ۋەلھەيزە بۇسسەلبۇ رەززاھۇ لىدەخدارى
(بۇنىڭدا ھېچ ئەجەپلىنىش يوق، گوھەرنى قورام تاش
ئىزىۋېتىدۇ ئەمەسمۇ؟ تومۇر ئالتۇننى سۇندۇرىدۇ ئەمەسمۇ؟)

فەسىھتو ھەل مىن كەرىيمىن مۇنجىدىن نەجىددىن
فەئەنتە كۇنتە ئىلەر راھمانى ئەنساربي
(شۇ ھالدا مەن «ماڭا ياخشىلىق قىلىپ ياردەم قىلىدىغان
بۇرادەر بارمۇ؟» دەپ پەريات قىلدىم. سەن دەرھال ئاللانىڭ
رىزالىغىنى ئىزلەپ ماڭا نۇسرەت بەرگىن.)

ئەقەمتە بىتتە ئىسنەتىن نەجلائى مائىلە ھۇم،
ھەتتا ئىزا مالەئەن تەئىنىي ۋە ئىزراربي
(ئوتكۇر نەيزەڭ بىلەن ئۇلارنىڭ قىغىرىنى تۇزلىدىڭ. شۇ
ھالدا ئۇلار ماڭا تەنە ۋە زىيانكەشلىك قىلىشتىن توختىدى)

فەئەسبە ھۇفى دۇجاخىز يېن بزەۋ بەرىھىم
فەلىيەۋ مەيەۋمىي ئەلەيھىم يەۋمۇزى قارى
(ئاندىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى رەسۋالىق زۇلمىتى ئىچىدە
مەغلۇپ بولدى. مېنىڭ كۇنۇم ئۇلارنىڭ ئۇستىدە زەپەر كۇنى بولدى.)

لەۋلا ھىماكە ئەنىن نەكبائى يە ئىسمونتىي
لەئەغرەقەت قارى فىي‌فىي لۇججى ئەختارى

(ئەگەر سېنىڭ ھەمايەڭ مېنى بۇ قاتتىق بوراندىن ساقلىغان بولسا، مېنىڭ بارلىغىم خەتەر دېڭىزىنىڭ قاينىمىدا غەرق بولغان بولاتتى)

لەئەشكۈرەننەڭ بولەلئۇمرى موئتەمىرەن
ۋەلىيەشكۈرەننەكە ئەزمىي بەئىدە ئىقبارىي
(ئەلۋەتتە، سانىا ئومرۈم بويى تەشەككۈر ۋە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمەن. مەن قەۋرىدە قويۇلغاندىن كېيىن بولسا، ئۇستىخانلىرىممۇ سانىا تەشەككۈر بىلدۈرسۇن.)

ۋەلەم ئىدۇن قەبلو فىي بەدۇىن ۋەلا ھەزەرىن
ئىللا ۋەمەدھۇك تەزكارىي ۋە تەكرارىي
(مەن يېزىدا ياكى شەھەردە بولماي، سېنىڭ مەدھىيىڭ مېنىڭ داۋاملىق ئەسلەيدىغان ۋە تەكرالايدىغان نەرسەم بولۇپ كەلمەكتە).

ئەجەل فەئىننىل مۇجەللى فىي ھەۋاكەۋەمىن
ئەقرانى زەھرىكە فىي سىررى ۋە ئىزھارى
(ئارى شۇنداق. چۈنكى، مەن سېنىڭ مۇھەببىتىڭدە بىرنەچىمەن. مەخپى ھەم ئاشكارا ئەھۋالىلارنىڭ ھەممىسىدە سانىا يار بولىدىغان ھەمتەڭ بۇرادىگىمەن)

ئەقەررەكەللاھۇ فىي دارىل ئۇلائى ھۇدەن
ۋەدارە زىكرۇكە فىيد دونياكە ئەشئارىي
(سېنى ئاللا كىشىلەرنى توغرا يولغا باشلاش بىلەن ئالى مەرتىۋىلىك قىلسۇن، سېنىڭ ياخشى نامىڭ دۇنيادا مېنىڭ شېئىر-

لىرىسىغا ئوخشاش دەۋر قىلسۇن.)

ماڭەرە تىل ئەرزۇ مەھسەن‌لىل خەلىيقمتى ۋەل —
ئەڭلاكۇ جائەت بىئەدۋارىن فەئەدۋارى

(يەر مەخلۇقلارنىڭ ماكانى بولۇپ تۇرغان ۋە پەلەكلەر دەۋرلەردىن دەۋرلەرنى كەلتۈرۈپ تۇرغان مۇددەتتىكى ھەممىدە شۇنداق بولسۇن.)

× × ×

ئەلا ئىنسان لەزراتىد دۇنيا لەزاۋائىلۇ
ۋە ئىن جالە دەھرەن بىلمە سەررانى جائىلۇ.

(ئاكاھ بولسىڭىزكى، دۇنيانىڭ خوشلۇقلىرى كىشىگە ئەبەدى قۇقاتەمايدۇ، بەلكى يوقلىپ تۇرىدۇ. بىر كىشى ئۆزۈن مۇددەت خوشلۇق ئىچىدە ياشىسىمۇ، ھامان بىر كۈن يوقىلىش باردۇر.)

قۇسارى سەھابىل ئەيشى سائىقە تۇر رەدا
ۋە غايەتۇ جەدۋاھۇد دۇمۇ ئۇسسەۋائىلۇ

(ھايات بۇلۇتسىڭ ئەڭ ئاخىرقى چېكى — ئۇلۇمنىڭ كويىدۇرگۈچى ئايىدۇر ۋە بۇ بۇلۇتنىڭ ئاقىۋەتتىكى يامغۇرى — كۆزلەردىن ياش ئاققۇزماقتۇر.)

فەلەۋ ئاشە مەرئۇن ئومرە شىيىسىن ۋە ئادەمىن
ۋە نۇھىن ۋە لوقمانىن فەمەل خۇلدۇ ھاسىلۇ.

(ئەگەر بىر كىشى شىس ئەلەيھىسسالامدەك، ئادەم ئەلەيھىسسالامدەك، نوھ، لوقمان ئەلەيھىسسالاملاردەك مىڭ يىل ياشىسۇن، ئەبەدى ياشىشى مۇمكىن ئەمەس.

سەتەفسىل قورۇنۇل ئاخىروتە بىئەسرىھىم
كەماقەد تەفانى ھائولائىل ئاۋائىلۇ
(ئىلگىرىكى ئەسىرلەرنىڭ كىشىلىرى پانى بولۇپ يوقالغاندەك،
كېيىنكى ئەسىرلەرنىڭ كىشىلىرىمۇ پانى بولۇپ يوقىلىدۇ.)

ئەبادە قورونەن قەبلىناۋە مۇلوكەھوم
فەئەينە مەبانىيەم ۋە ئەينەل جاھانىاو
(بىزلەردىن ئىلگىرى ئوتكەن نۇرغۇن كىشىلەرنى ۋە پادىشالارنى ئولۇم ھالاك قىلغاندۇر، قېنى ئۇلارنىڭ ئىمارەتلىرى؟ قېنى ئۇلارنىڭ ئەگەشكۈچىلىرى ھەم لەشكەرلىرى؟)

ۋەئەينە ئۇلۇل ئىلمىل لەزىنە تەبەھەرو
ۋە ئەينەل ئەتىبا ئوششىھامول ئەفازىلۇ
(ئىلىمدە دەريا مەسەللىك بولغان ئالىملار قېنى؟ پەزىلەتلىك، نامدار ھەكىم - دوختۇرلار قېنى؟)

رەتەۋ فىي مەراقىل ئىززى ۋەلمەجدى ۋەلئۇلا
ۋەئەززەھۇمۇل مەۋتۇل لەزى ھوۋەنازىلۇ
(ئۇلار بولسا ـــ ئىززەت - ئۇلۇغلۇق ۋە ئالى مەرتىۋىلەردە بۇقۇرى پەللىگە ئورلىگەنلەر ئىدى. لېكىن، كېلىشى مۇئەييەن بولغان ئولۇم غالىپ كېلىپ، ئۇلارنى دۇنيادىن ئېلىپ كەتتى.)

رەمائىمۇھۇم زائەت ۋەتەر يا تۇھۇم لەغا
ۋەئەرا ئوھۇم كەللەت مەئەن ۋەل مەقاۋىلۇ.

(ئولۇمنىڭ كېلىشى مۇئەييەنلەشكەندە، تۇمارلارمۇ بىكارچە بولدى. ئۇلارنىڭ ئىجات قىلغان تەرياق ناملىق ئالى دورىلىرى ھەم كارغا كەلمىدى. ئەقىللەر، پىكىرلەر، گەپسۆزلەر تىللارمۇ ئاجىز كەلدى.)

لەقەد ئەزئەجەت: ھىلمەزرىجالى بەلا بىلۇن
كەما ئەزئەجەت شۇممەل جىبالى زەلازىلۇ.
(بۇگۈن ئەرلەرنىڭ سەۋرى - تاقىتىنى ئېغىر قايغۇ تەۋرەتتى ـــ ئالى تاغلارنى يەر تەۋرەش مىدىرلىتىۋاتقاندەك.)

قۇلۇبەن فەرەت فەريەل ئەدىيمى مۇسىيبە تۇن
ۋە ئەدمەت كەماتۇد مىل جۇسۇمەل مەناسىلۇ.
(بۇگۈن بىر كاتتا مۇسىبەت يۈرەكلەرنى پارە قىلدى ـــ خىرومنى تىغ پارىلغاندەك. ئۇ مۇسىبەت يۈرەكلەرنى قانلىق جاراھەت قىلدى ـــ بەدەنلەرنى قېلىچ جاراھەت قىلغاندەك).

ۋەيەممەمەتىل ئەھزانو ئەفىئدەتەن كەما
تەتىللو ئەلا سىرىبەل ھەمامى ئەجادىلو
(غەم - قايغۇلار يۈرەكلەرگە ئېتىلىپ ھۇجۇم قىلدى ـــ كەپتەرلەرنىڭ توپىغا قارچۇغا ھۇجۇم قىلغاندەك.)

ئەلەم تەرە ئەننەددەھرە ئەسبەھە مۇزلىمەن
لىفەقدى سىراجىن ئەزھەرەتەول فەزائىلو
(قارىمامسەن! بۇگۈن زامان قارانغۇلۇقىغا ئايلاندى ـــ

ئىلىم - مەرىپەت نۇرى بىلەن يورۇغان بىر ئۇلۇغ چىراق يوقال
مايلىغى ئۈچۈن.)

سىراجۇن بىنۇرىللاھى كەششەمسى ۋاقىدۇن
فىدا ھۇددورارى ۋەل بۇدۇرۇلكە ۋاسىلۇ

(بۇ چىراق بولسا قۇياشقا ئوخشاش ئاللانىڭ نۇرى بىلەن
چۈرۈغان بىر ئالى چىراقتۇركى، ئۇنىڭغا نۇرلۇق يۈلتۇزلار ۋە
تۇلۇن ئايمۇ پىدا بولغۇچىدۇر.)

قەزا ۋە مەزا سەيفۇششەرئىەتى ئەرشەدول
قۇزاتى مۇتەوللاھى ۋەننەجمو ئافاو

(بۇگۈن دۇنيادىن ئۇتتى ـــ دىن شەرىئەتنىڭ قىلىچى،
جارلىق قازىلارنىڭ توغرىراغى ـــ مۇتىئۇللا ئەلەم ئاخۇنۇم ـــ
سەھەر ۋاقتى يۇلتۇزلار ئولتۇرغان پەيتتە).

لەقەرماله روكنول فەزلى ۋەنقەززە بەغتەتەن
فەۋا ئەسافە ئىننەل مەنايا غەۋا ئىلۇ.

(بۇ زاتنىڭ ۋاپاتى بىلەن ئىلىم - پەزىلەتنىڭ نۇرۇغى
سىڭايان بولدى، بەلكى ئۇشتۇمتۇت يىقىلدى. قاتتىق قايغۇ -
ھەسرەتلىنىدۇركى، ئولۇم ئۇشتۇمتۇت ھالاك قىلغۇچىدۇر.)

غەۋادىي فۇيۇزىل ئىلمى مۇزغابە زىللۇھۇ
قەدئىنتە جەمەت ۋەسساددياتول ھەۋاتىلۇ.

(بۇ زاتنىڭ سايىسى دۇنيادىن غايىپ بولغانىدىن باشلاپ،

ئەتە ۋە ئاخشامدا ئىلىم - مەرىپەت يامغۇرلىرىنى توكىدىغان بۇ-
لۇتلارمۇ تارقاپ كەتتى.)

فەللاھى ھىبرون ناھىروسسەۋبى قودۇەتۇن
تەلىيقول موھەييا ئەممەتھۇللا جەلا ئىلۇ.

(ئەخلاق كىيىمى پاك، ھەممە خەلقىقە پىشۋا بولغان ئوچۇق چىراي، ئۇلۇغ پەزىلەتلەرنى ئوزدىگە سەللە ۋە تاج قىلغان ئالىمغا ئاللادىن رەھمەت تىلەيمىز.)

مۇمامۇن كەمالۇل ئىامى كانە لىباسەھۇ،
ۋەقەد تەررەزەتمە بىلجەمالش شەمائىلۇ.

(ئۇ، ئىلىمىنىڭ كامالىتى ئۇنىڭغا كىيىم بولغان ۋە بۇ كىيىمنى ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاقلىرى تېخىمۇ زىننەتلىگەن، ھەممە كىشى ئۇنىڭ زىيارىتىنى ئارزۇ قىلىدىغان بىر ئۇلۇغ ئالىم ئىدى.)

لەقەد ئەييەت ئەخلامۇنا بىغاتەھى
كەما ئەجەزەت ئەن ئەقدىھىننەل ئەنامىلۇ.

(ئۇنىڭ ياخشى سۈپەتلىرىنى تولۇق يېزىشقا قەلەملىرىمىز، ھىساپلاپ چىقىشقا بارماقلىرىمىز ئاجىزلىق قىلىدۇ.)

ئەلا ئىغنە جوللەل ئىلمى ۋەلئەددلى ۋەتتۇقا
مەئەن مەئەھو بۇنزوستەرا ھووۋەراھىلۇ.)

(ئاگاھ بولغۇزكى، ئىلىم، ئادالەت، تەقۋا دىگەن پەزىلەتلەرنىڭ ئەڭ چوڭ قىسمى بۇ زات دۇنياىدىن كېتىشى بىلەن بىرگە كەتتى.)

لەقەد جەللە هازەرروزت ئىنسدە ئۇللل ھەجا
يەجىللو ئەلەيھىل ئەجرو ۋەللاھو كافىللو

(بۇ مۇسىبەت بارلىق ئەقىل ئىگىلىرى ئۈچۈن بەكمۇ چوڭ مۇسىبەتتۇر. بۇ مۇسىبەتنىكە قارىتا جانابى ئاللانىڭ بېرىدىغان ئەجرىمۇ كاتتا بولغاي، بۇنىڭغا ئاللا كېپىلدۇر.)

ئۇلۇم

ۋمائەن قەزا ئىللاھى للىخەلقى مەھرەبۇن
ئىزاجائە بەل كۇللۇن ئىلەللاھى ئائىلۇ.

(ئاللا بۇيرۇغان ئۇلۇمدىن ھىچبىر مەخلۇقنىڭ قېچىپ قۇتۇلۇشى مۇمكىن ئەمەس، بەلكى ھەممە كىشى ئۇلۇپ ئاللا تائالا تەرىپىگە قايتىدۇ.)

كەفا شەرەفەن فىي لەيلە تىل قەدرى مەۋتۇھۇ
فەئەكرم تىمەۋتىن لىلھاياتى يۇ ئادىلۇ.

(بۇ زاتنىڭ ئۇلۇمى رامىزان ئېيىدا ھەم «شەبى قەدرى» كېچىسىدە بولغان. ئۇ، ئۇنىڭ شەرىپى ئۈچۈن كۇپايىدۇر. مۇنداق شەرەپلىك ئۇلۇم — ھاياتقا تەڭ كېلىدىغان ئۇلۇمدۇر.)

ئەلەيھىسالامۇللاھى ماناسەمەت سەبەن
ۋەرىزۋەنۇھۇ ۋەلمەكرۇماتول فەۋازىلۇ.

(دۇنيادا باھار شامىلى خۇشپۇراق چېچىپ تۇرغان پەيتتە لەرنىڭ ھەممىسىدە ئۇنىڭ روھىغا ئاللانىڭ سالامى، رازىلىغى، نېمەت، رەھمەتلىرى يېتىپ تۇرسۇن!

ۋەيۇرجا مىنەلۇمەل كەريىمى لىمىسلىمى
نەئىمۇن ۋەقى جەننەتى ئەدنىن مەنازىلىۋ.
(كەرەملىك ئاللادىن مۇنداق ئۇلۇغ زاتلارغا چوڭ نىمەت
ۋە جەننەتتە ئالى مەنزىللەر بېرىشىنى ئۇمىت قىلىمىز.)

ۋەئىن تەبىخ تەئرىخەن لىئامى ۋەفاتىمى
فەيا ھەببەزا بەيتۇن ئەلا زاكە شاملۇ.
(ئەگەر سىز بۇ زاتنىڭ ۋاپات تارىخىنى بىلمىشىنى خالىسا
كىز، توۋەندىكى بىر بەيت بۇ تارىخنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن بەكمۇ
ياخشى كەلتۈرۈلدى، شۇنىڭدىن تاپقايسىز.)

سەقا تۇرىبەھۇ مىن رەئىپەتىللاھى مۇزنۇھا
ۋەئەدرەكەھو مىن لوتفى زىتتەۋلى نائىلۇ
(بۇ زاتنىڭ تۇپرىغىنى ئاللانىڭ مېھرىۋانلىق بۇلۇتى داۋاملىق سۇغىرىپ تۇرسۇن ۋە ئۇنىڭ روھىغا داۋاملىق ئىھسانلىق ئاللانىڭ نىمەتلىرى يېتىپ تۇرسۇن.)

ۋەكۇللۇن مىنەششەتەيىنى تىلسىمو ئىرخەتىن
ۋە سەھرۇل مۇحەللى قەسسەرەت ئەنھو بابىلۇ.
(يۇقۇرىدىكى بەيتنىڭ ھەر بىر مىسراسى — تارىخنىڭ
مەلۇق تىلسىماتىدۇر، تەجەللىنىڭ سەھەر مەسەللىك ھۇنەرلىرىگە
ئوخشاش ھۇنەرلەرنى كەلتۈرۈشتىن — بابول نامىلىق جايىنىڭ
سەھرگەرلىرىمۇ ئاجىزلىق قىلىدۇ.)

شائىرنىڭ ئابدۇقادىر دامولـلامغا يازغان مەدھىيە - قەسىدىلىرى

ئۇھدى ئەلا ئەيدىنىنە سىمىل ئاتىرى
ئەزكەسسالامى مەئەددۇئائىل ۋافىرى
(خۇشپۇراق، يېقىملىق شامال ئارقىسىدىن نۇرلۇق سالامىنى
كامىل دۇئا بىلەن قوشۇپ سۇغا قىلىپ ئېۋەتىمەن.)

فىكوللى ئىسباھىي ۋە ئىمسائىي ئىلەل
خىللىل ۋە فىبىيىل ھوررى ئەبدىل قادىرى
(ھەركۈنى ئەتىگەن - ئاخشامدا ۋاپادار، ئازات، سىرداش
دوستۇم ئابدۇقادىرغا!)

مەن زىكرۇھۇ فىي مىقۋەلي ۋە ۋىدادۇھۇ
فىي خاتىرىسي ۋەخەيالۇھۇ فىي نازىرىي
(ئۇ بولسا ـــ ئىلىمدىن گەپ سوزى، خاتىرىمدىن دوستلىغى،
كوزۇمدىن خىيالى يىراق بولمايدىغان ئەڭ يېقىن بۇرادىرىمدۇر.)

بەشەرۇن ئەراھۇررۇھە ئىللا ئىننەھۇ
جەبەلۇن ۋەلاكىن بەھرۇ فەزلىن زاخرى
(ئۇنىڭ سۇرىتى ئىنسان بولغىنى بىلەن، ئۇ، نازۇكلۇقتا
روھقا، ئىرادىسىنىڭ مۇستەھكەملىگىدە تاۋقا، ئىلمىنىڭ مولـلىقىدا
دېگىزغا ئوخشايدۇ.)

ئەلبئلمۇ ۋەتتەقۋا ھەلغانە قىسسىھى
لىللاھى زۇ ھەيلىن ۋە سەۋبىن فاخىرى
(ئىلىم بىلەن تەقۋا — ئۇنىڭ ئايرىلماس دوستى. ئۇنىڭ
بۇ ئىككىسى زىننەتلىك كىيىم كىيىشى - ئاللانىڭ رىزالىغى ئۈچۈنلا...)

مىن ئەجلى زاكەل بەھرى شەۋقىيە مائىجۇن
ۋەلئەيىق ئەبرا كەسسە ھابىل ھامىرى
(ئىلىمنىڭ دەريا سى بولغان مۇشۇ ئاغىنەمگە ئىشتىياقىم
داۋاملىق ئورکەشلەپ تۇرماقتا. ئۇنىڭ جۇدالىغىدىن كۆزۈم يامغۇرلۇق بۇلۇتقا ئوخشاش ياش توکمەكتە.)

شائىرنىڭ مەخمۇد ئاخۇن دامۇللامغا يازغان شېئىرلىرى

(خوش نەپەس، ئەقلى چىراقتەك نۇرلۇق قېرىنداشىم دامۇللا
مەخمۇد شىئائىگە ئېۋەتىلگەن قىتئە:

تەھىيا تۇن گەرائمو خالىسا تۇن
ئەھەبۇ مىنەررە ھىيىقى ئىللەتتىبائى
(خالىس يۇرەكتىن چىقىرىلغان ئىسسىل مەدھىيە، سالاملار —
تەبىئەتلەرگە لەززەتلىك شاراپتىنمۇ يېقىملىقراقتۇر.)

ۋەئەشھامىن ئەساجىغىل قۇمارى
ۋەدەنائىل مەسانى قىسسەمائى
(ئۇنداق مەدھىيە، سالاملار قۇلاقنا - خۇش ئاۋاز دەمدا-

لارنىڭ ساپراشلىرى ۋە دۇنيا - تەمبۇرنىڭ خۇش سادالىرىدىن يېقىملىقتۇر.)

ۋە ئەبھەجۇ مىن زۇھۇرىن زاھىراتىن
ۋە ئەددە ئومىن ئىبارا تىررىقائى
(چىرايلىق ئېچىلغان چىچەكلەردىنمۇ چىرايلىق، مەمبۇبىتىن كەلگەن خەتلەرنىڭ ئىبارىلىرىدىنمۇ يېقىملىقتۇر.)

مىنەل مۇتەشەۋۋىقىد دائىل مۇجەللى
ئىلا ھىببىن لىئەھدىل ھوببى رائى
(مۇھەببەت ۋەدىسىگە تولۇق ۋاپا قىلغۇچى دوستۇمغا ـــ ئىشتىياقلىق دۇنيا قىلغۇچى مەن تەجەللى - مۇجەللىدىن شۇنداق يېقىملىق گۈزەل سالام يەتسۇن!)

بەھىيجىل ۋەجىيھى مەھمود سىسەجايا
زەمىنىنت تەبىئى يۇدنيا بىشىشۇ ئائى
(ئۇ بولسا ـــ گۈزەل يۈزلۈك، ئەخلاقلىرى ماختاشقا ئەرزىيدىغان، ئەقىلى ئوتكۇر، شۇ ئائى دىگەن تەخەللۇسلۇق جۇرادىرىمىدۇر.)

فەتەن تەلەبەل ئولۇمە بىكرللى سەئىيىن
قەنالەل فەزلە مەھمۇدەل مەسائى
(ئۇ، ئوتكۇر سەيى ـــ ئىجتىھات، دتولۇق تىرىشچانلىق بىلەن، ئىلىم تەلەپ قىلىپ، قىلغان سەيىلىرى ماختالغان ھالدا ئالىي پەزىلەرگە ئېرىشكەندۇر.)

لەقەد ئەسەرەت مەھەببە تۇمۇ نۇئادىي
فەئە جەرەت فىي مەھاسىنىھى يەرائى
(ئۇنىڭ مۇھەببىتى يۇرىكىمنى ئەسىر قىلىپ باغلىۋالغاندۇر.
شۇ مۇھەببەت ـــ قەلبىمنى ئۇنىڭ گۈزەل سۇپەتلىرىنى يېزىشقا
ھەركەتلەندۇرگەندۇر.)

ھەبا ھۇللاھۇ مەكرۇ مەتەن ۋە ئەيشەن
رەغبەن ماددە ئارزەھمانە دائى
(راخمان تائالادىن تىلەك قىلغۇچىلەر تىلەك قىلىپ تۇرغان
ۋاقىتلارنىڭ ھەممىسىدە ـــ ئاللاتائالادىن ئۇنىڭغا ئۇلۇغلۇق ۋە
پاراۋان تۇرمۇش تىلەيمەن.)

شائىرنىڭ ئابدۇرىشىت قازى ئاخۇنۇمغا يازغان شېئىرلىرى

بەزرەتى قازىل قۇزاتى مۇھتەرەم ئەبدىررەشىد
ئانكى ئەز رۇشدەش ئەساسى مەئىدىلەت بەر پاستى
(قازىلارنىڭ ياخشىراغى ـــ مۇھتىرەم ئابدۇرىشىت ـــ شۇنداق
زاتتۇركى. ئۇنىڭ توغرا ئىش ئىلىپ بېرىش سەۋىبىدىن ئادالەت
نىڭ ئاساسى مۇستەھكەم تۇرغۇزۇلغاندۇر.)

رايى ئۇ مەق بۇۋەد چۇن جورمى خورشىدۇ زىيا
ھۇكمى ئۇ بائەدلى ھەمچۇن ۋامقۇ ئەزراستى
(ئۇنىڭ پىكرى ـــ قۇياشنىڭ جىسمىغا ئوخشاش. ئۇ
مەقسەتەن قۇياشنىڭ نۇرىدۇر. ئۇنىڭ چىقارغان ھوكۇملىرى

بىلەن ئادالەتنىڭ نىجىتى «ۋامۇق بىلەن ھوزرا» ناملىق ئاشىق-مەشۇققا ئوخشاشتۇر.)

چەشمە ساري مەكروماتى ۋەرەۋزەئى ئەخلاقى ئۇمىت
گەر بەكىيىتى سەلسەبىلۇ ھەببە تۇل ھاھ ۋاستى

(ئەگەر يەر شاردا «سەلمە بىل» ناملىق جەننەت شارابى تېپىلسا ئىدى، ئۇ ھامان ئۇنىڭ ئېھسانلىرىنىڭ بۇلغىسى بولاتتى. ئەگەر جەننەت پەردە بولمىدىغان بولسا. ئۇ ھامان ئۇنىڭ گۈزەل ئەخلاقلىرىنىڭ بېغى بولاتتى.)

ئېيكى زاتەت كەئىبە ئۇ ئىسلامۇرۇكنى مىللەتەست
ئېيكى رويەت مۇقبىلانرا قىبلە ئۇ مەرجاستى

(ئەي، سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭ ئىسلامنىڭ كەئىبەسدەك، مىللەتىنىڭ تۇغۇرىگاھدەك بولغان، سېنىڭ يۈزۈڭ بەختلىك كىشىلەر ئۈچۈن قىبلە مەسەللىك ئۇمىت قىلىنىدىغان جاي بولغان دوستۇم!)

دىل تەجەللى رابەتوۋوسدقۇ ئەزنۇرى سەفا
ھەست مۇسائى كىش ئەزمەھرىت يەدى بەيزاستى.

(سائا بولغان ساداقەت ۋە ساپ دىللىكتە مۇسا ئەلەيھىسالامغا ئوخشاشىرتۇمەن. سېنىڭ ماڭا بولغان مېھرىڭ مەن ئۈچۈن نۇرلۇق قولدۇر.)

* * *

قازىل قۇزاتى ئىمادول ھەققى ئۇمدە تونا
ئەبدۇررە شىددىل ھودا مەۋلەل جەماھىرى

(قازىلارنىڭ ياخشىراغى، ھەقىقەتنىڭ تۇۋرىسىدا، بىزنىڭ
شەھەرچىلىك يۈلەنچۈكسىز ئابدۇرىشىت ـــ توغرا يولغا باشلىغۇچى،
تۇيچىلىكنىڭ ھورمەتلىك خوجىسى.)

مەن فى سەباھى مۇھەيا ھوسسە بىيەى تۇرا
شەرقۇل مەسەررراتى مىن بەر قىل ئەسادىرى
(ئۇنىڭ تاڭغا ئوخشايدىغان نۇرلۇق چىرايىدا ـــ پىشانىسىنىڭ
جىرىغلىرىدىن ئوچۇق چىرايلىقنىڭ نۇرى يالتىراپ تۇرىدۇ.)

ھىبرول ئەغازىل مەرزىيىۋل خىسالى لەھو
ھىلمون يەزىيدۇ ئەلا رىزۋا ۋە ھىبرىرى
(ئۇ بولسا ـــ پەزىلەت ئالىم، ئەخلاقلىرىدىن ھەممە
كىشى رازى. ئۇنىڭدا «رىزۋا ۋە ھىبرىر» نامىلىق تاغلاردىنمۇ
چوڭ ئىغىر - بېسىقلىق بار.)

رەئىسۇل كىرامى يەدۇل ئىسلامى ئەيۇ ھۇددىن
ئىززول ئەرايىننى قەددامۇننە ھادىرى
(ئۇ، ئۇلۇغلارنىڭ باشلىغى، ئىسلامنىڭ قولى، ھىدايەتنىڭ
مۇلىغى، مەشھۇر كىشىلەرنىڭ ئىززەت ئابرويى، ئالىملار-
نىڭ پىشۋاسى.)

مۇھسال فەزا ئىل لا يۇھىسى فەۋا زىلەھۇ
ئىبشاھو فۇسسەمىن لا ۋەلا تەھرىرۇ نەھرىرى
(ئۇنىڭ پەزىلەتلىرى ساندىن يۇقۇرى، ئۇنىڭ ئېھسانلىرىنى
ھىچبىر پاساھەتلىك يازغۇچى بايان قىلىپ ۋەيا ھىچبىر ئالىم
تەھرىرلەپ ساناپ بېرەلمەيدۇ.)

شەرەفتە بەيتەل مۇجەللىي بىلەقۇدۇمى ۋەقەد
نەۋۋەر تەھۇ بىتەجەللەل مەنزەرىنىڭ
(سەن قەدەم تەشرىپ قىلىش بىلەن مۇجەللىنىڭ ئويىنى شەرەپكە ئىگە قىلغان ئىدىڭ، نۇرلۇق مەنزىرەڭ بىلەن ئۇنىڭ ئائىلىسىگە نۇر بېغىشلىغان ئىدىڭ.)

ئەتەھەتتەھۇ بىشۇمۇئىن كەنمۇ جۇمى بىھا
قەد زىدتە مەنزىلەھۇ نۇرەن ئەلا نۇرى.
(ئەمدى تەجەللىنىڭ ئويىگە يۇلتۇزدەك شام - چىراقلارنى سوۋغا دەپ تەقدىم قىلدىڭ. بۇنىڭ بىلەن تەجەللىنىڭ ئائىلىسىگە نۇر ئۇستىگە نۇر قوشتۇڭ.)

لازىلتە نەجمەل ھۇدا تەجلۇل غىيا ھىبەما
دامەت شۇمۇ ئود دۇرادى زاتە تەنۇىرى
(سەن داۋاملىق ھىدايەتىنىڭ قارانغۇلۇقىنى يورۇتىدىغان يۇلتۇزى بولغايسەن ـــ نۇرلۇق يۇلتۇزلارنىڭ چىراقلىرى ئالەمنى يورۇتۇپ تۇرغان مۇددەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ...)

شائىرنىڭ مەۋلانا مۇھەممەت يولداشقا يازغان قەسىدىسى.

قىشتا ساقى باھار كۆرگۈم بار،
مەي گۈلگۈندىن ئاچىلۇر بۇ باھار.
(ئەي ساقى، قىش پەسلىدە باھار كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىمەن. مەن ئىزلىگەن بۇ باھار ـــ قىزىلگۈلگە ئوخشايدىغان قىزىل شاراپتىن تېپىلىدۇ.)

سەن فەراموز بولكە باشمىغە
گورز بەرزۇ مسال توشتى خۇمار.
(سەن فەراموز بولغىنكى، بېشىمغا بەرزۇ ئاتلىق قەھرىمان
سىنىڭ چومىغىدەك كۇچلۇك خۇمار چۇشمەكتە.)

تۇت سەبوھى ماڭا كىم ئەۋۋەلى شام،
سۇبھى ئېرور بەرق ئۇرۇپ تەبەسسۇمى يار.
(سەن ماڭا شۇنداق نۇرلۇق شاراپنى تۇتقىنكى، ئۇنىڭدىن
يارنىڭ تەبەسسۇمى چاقنىغاچ، غەم - قايغۇنىڭ شام زۇلمىتى
شاتلىقنىڭ تېڭىغا ئايلىنىدۇ.)

بادەنىڭ قەدرو ھۇرمىتى ئەفزون،
ھەم مېنىڭ زەۋقو رىغبەتىم بىسىيار.
(شاراپنىڭ ھورمىتى بەكمۇ زىيادە ھەم ئۇنىڭغا مېنىڭ
زەۋقى - ئىشتىياقىمۇ كوپ.)

تامماسۇن يەرگە قەترەئى سەھبا
يانە بولسۇن پىيالە ھەم سەر شار.
(يەرگە شاراپنىڭ بىر تامچىسىمۇ تامماسۇن، ھەم پىيالىمۇ
بېشىغىچە بولسۇن.)

بادە گۇل بۇيى بولۇپ سەبزە گۇلروي
يازۇ - قىشدۇر ھەمىشە ماڭا بادار.
(شاراپنىڭ بويى قىزىلگۇلدەك خۇشبۇي بولسۇن؛ نازىنىن

يار قىزىلگۈلىدەك قىزىل يۈز بولسۇن، بۇنداغ بولسىلا قىش بىلەن ياز مەن ئۆچۈن داۋاملىق باھاردەك گۈزەل بولۇپ كېتىدۇ.)

بوم ئاۋازىدۇر رىيائى زىكىر
دىلنى چول قىلغۇسى ئول ئاخىر كار.

(كىشى كۆرسۈن دېگەن نىيەت بىلەن قىلىنغان زىكىر - خەسىيەتلەر - ئاقىۋەت دىلنى خاراپلاشتۇرىدۇ.)

دەير ئىچىدە نەۋا چىكار ئۇششاق
خوش ھمايون نجوككە مۇسقار

(ئاشىقلار مەيخانىدا خۇشلۇق بىلەن ناۋا - سازىنى چالىدۇ — مۇسقار ناملىق سازچى قۇشتەك.)

ھەر ئىككىسى ھارام غەفلەت ئىلە
نەغمە چنگ ۋەسەيھەئى ئەز كار

(چاكىنلىك ساز ئاۋازى ۋە خۇدانىلىك زىكرىنىلىك ئاۋازى دىلنىلىك غاپىللىغى بىلەن بولسا، بۇنىلىك ھەر ئىككىسى ھارامدۇر.)

سەيد ئۆچۈن سوبھە دام قۇرماقتىن
فەرز ئىرۇر توبە ۋاجب ئىستغپار.

(كىشىلەرنىلىك ئىخلاس - مۇھەببىتىنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن تەسۇۋىنىلىك قىسمىنى قۇرماقتىن — تۇۋە ئىستىغپار قىلىش پەرز بولغان ئىشلاردىندۇر.)

دەر يامان ئىشتى بازلىقنى فەقىيە
ياخشىمۇ كىبرو نەخۋە توپىندار.

(ئىشقىۋازلىقنى ئالمىلار يامان، دەيدۇ، ئۇنداق بولسا، كىمنى قىلىش، مەغرۇرلىنىش ياخشىمۇ؟)

مەيلى گۈل رەڭ تەمى بولسە ئاچىغ
جىمى كىشى جېنىغە يېقىمۇ خوش خار.
(قىزىلگۈل رەڭلىك شاراپ تەمسىز بولسا، غەيرىتى قىلىش بىلەن كىشىلەرنىڭ گوشىنى يېيىش تاتلىقمۇ؟)

تەڭرىنىڭ رەھمىتى مودۇر مەخسۇس،
كەرەمنى راۋامدۇر ئىنكار.
(ئاللانىڭ رەھمىتى بىر خىل كىشىلەرگىلا خاسمۇ؟ ئاللانىڭ كەڭچىلىگىنى ئىنكار قىلىش توغرىمۇ؟)

بارچە سىراپ ئولۇر ياغمۇر ياغسا،
گۈلۈ رەيھان قاتاردا خەسۇ خار
(يېغىن ياققاندا گۈل - رەيھانلار قاتاردا بارلىق تىكەن - ئوتلارمۇ سىراپ بولغاندەك، ئاللانىڭ رەھمىتىدىن ياخشى - يامان مەمۇسنىڭ نەسىۋە ئېلىش ئۈمىدى بار.)

... ...
... ...
... ...
مەندە يوق دام سۇبھەۋۇ دەفتەر
مەندە يوق رەڭگى خىرقەۋو دەستار.
(مەندە كىشىلەرنى ئالدايدىغان تەسۋى، دەپتەرلەرمۇ يوق.)

مەندە ئوزەمگە يالغاندىن رەڭ بېرىدىغان تون، سەلمسۇ يوق.)

ئەھلى دەئۋا چالىپ نەققارەلىرىن
مەنى خاموش ئىلە قىلۇر مىنقار.
(قۇرۇق ئىلىم دەۋاسىنى قىلىدىغان ئالدامچىلار - يۇۋاش،
خاموش تەجەللىگە جەڭ ئېلان قىلىش ناغرىلىرىنى چالمىقتا.)

رىنىي ئازادە مەن سوزۇم مەيى ناب
غەرەز ئالودە ۋە ئىزدىن بىزار.
(بارلىق پەسكەشغەرەزلەردىن ئازاتمەن. سوزلىرىم مەيدەك
ھەسرەلىكتۇر. غەرەزلىك ۋەز - نەسىھەتلەردىن بىزار مەن.)

... ...

ئى تەجەللى، سەن ئورما تەنە ماڭا
كىم بولۇپمەن سەلاھ ئەھلىدە خار.
(ئەي تەجەللى، سەن ئەھلى سالاھ دەپ ئاتالغان نامدارلار
خارىسىدا خار كورۇلگەنلىگىڭ ئۈچۈن ئوزەڭگە تەنە - مالامەت قىلما!)

خار كورسە سالاھ ئەھلى نەغەم
كىم خارابات ئىچىندە قەدرىم بار.
(ئەھلى سالاھلار مېنى خار كورسە ھىچ غەمىم يوق. چۈنكى
خاراباتلار ئىچىدە مېنىڭ قەدرى - قىممىتىم بار.)

... ...

ھەزرەتى مەۋلەۋى مەھەببەتىدۇر،
مەنى مەست ئەتكەن ئول مەي خوش بار ھۇشيار.

(مېنى مەس قىلغان ئۇشبۇ خوشلۇق كەلتۈرگۈچى شاراپ ـــ
دوراۋىرىم ئۇلۇغ ئالىمنىڭ مۇھەببىتىدىن ئىبارەتتۇر.)

ئول ئەبولپەيز مەۋلەۋى يولداش،
ئەسمەئى مەنتىقى فۇزەيل ئەتۋار.
(ئۇ شۇل ئالىمنىڭ ئىسمى ـــ ئەبول فەيزى مەۋلۇدۇر.
ئۇ، سوزدىنىڭ پاساھەتلىكلىگىدە ئەسمەئى ① نامىلىق تارىخشۇناس
يازغۇچىغا ئوخشايدۇ. ياخشى ئەخلاقتا فۇزەيل ② نامىلىق گۈزەل
ئەخلاقلىق ئالىمغا ئوخشايدۇ.)

ئىلىم كوھى ئېرۇر ۋەلى راسىخ
جود بەھرى دۇرۇر ۋەلى زەخخار،
(ئۇ، ئىلىم مەردىپەتتە مۇستەھكەم تاۋقا ئوخشايدۇ، سېخىلىقتا
تولىغان دېڭىزدەكتۇر.)

فەھىم ئالىدىدا يوق ھەكىمغە سوز
تۈيغۇن ئالىدىدا دۇر ھەقرۇ ھەقار،
(ئەقلىنىڭ ئوتكۈرلىگىدە، تۈيغۇنلۇقتا ھېچ بىر ھېكىم ئۇنىڭ
ئالىدىدا سوزلىيەلمەيدۇ، بەلكى ھەقىرامتى ھالدا تۇرىدۇ.)

بولسا بۇ كۈندە گەر غەزالى ئاخا
ئەرسالان دەپ قىلۇر ئىدى ئىقرار،

① ئەسمەئى ـــ ئەرەپلەر ئىچىدە ئوتكەن، پاساھەتتە زەربول مەسەللىك بىر تارىخشۇناس يازغۇچى.
② فۇزەيل ـــ گۈزەل ئەخلاقتا زەربول مەسەللىك بىر ئۇلۇغ ئالىم.

(ئەگەر بۇ كۈندە ئىمام غەززالى ① ناملىق ئالىم ھايات بولسا ئىدى، ئىلىم مەيدانىدا بۇنىڭ باتۇر يولۇاسلىغىنى ئىتىراپ قىلغان بولاتتى.)

كەلكى نەخلى كەلىم ئىرورگە توشەر
كورسە ئانى زەمەخشەرى غەشرار.

(ئۇنىڭ قەلىمى مۇسا پەيغەمبەرنىڭ ھاسسىسىدەك مۇجىزە ئىجات قىلغۇچى قەلەمدۇر. ئۇنى ئەگەر زەمەخشەرى ② دېگەن ئالىم كورسە ئىدى، ئۇنىڭ قەلبىگە ئىشتىياق يالقۇنى چۈشەر ئىدى.)

خىزىرو مۇسا كەبى موسەللام ئاخا
ئىلمۇ ئىرفان جاھانى ئىچرە سىمار.

(ئىلىم - مەرىپەت دۇنياسىدا ھەرقانداق مەقىقەتنى كەشپ قىلىشتا ئاخا بارلىق ئالىملار تەسلىم بولىدۇ - خىزىر پەيغەمبەر- مۇسا ئەلەيھىسسالامنىڭ موجىزلىرىگە تەسلىم بولغاندەك.)

مىدھەتى نەغمەسىن ئادا تاپماس،
سوز بولۇپ مەسنەۋى قەلەم مىزمار.

(مەسنەۋى دېگەن چوڭ كىتابتەك تومارغا ئۇنىڭ ھەققىدىكى مەدھىيىلەرنى يېزىپ، بۇ مەدھىيىلەر سازىنىڭ ئاۋازىنى ئاخلىتىش

① ئىمام غەززالى --- ھىجرىيىنىڭ 4 - ئەسىرلىرىدە ئوتكەن ئۇلۇغ پەيلاسوپ، ئىسلام ئالىمى.
② زەمەخشەرى --- ھىجرىيىنىڭ 5 - ئەسىرىدە ئوتكەن بۇقۇرى دەرىجىلىك ئەدىبىيات ئالىمى.

(چۈنكى قەلبىمنى چالغۇ نەي قىلىپ ھەرقانچە چالسامۇ، ئۇنىڭ تەرىپىنى بايان قىلىپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس.)

يانىپ ئاخىر دۇنيا تارىلا نەسىغە،
يوتكەدىم پەردە يورگەددىم تۇمار.

(شۇنىڭ ئۈچۈن مەدھىيە سازىنى توختاتتىم، چالغۇمنى ئۇنىڭ ھەققىدە دۇنيا قىلىش پەدىسىگە يوتكىدىم، تۈگمەس مەدھىيە تۇمارىنى قاتلىدىم.)

دامە نەجمول ھودا ۋەشەمسۇ ئۇللى،
مەنسەرەت زۇلمەتۇن بىزەۋئى ناھار.

(ئۇنىڭ يۇلتۇزغا ئوخشايدىغان ھىدايەت نۇرى ۋە قۇياشقا ئوخشايدىغان ئالى مەرتىۋىسى داۋام قىلغاي! تاڭنىڭ ئېتىشى بىلەن تۇنىنىڭ قارانغۇلىغى كوتىرىلىدىغان مۇددەتلەرنىڭ ھەممىسىدە ئىلاھىم شۇنداق بولغاي!)

شائىرنىڭ شەمسىدىن دامولالامغا يازغان قەسىدىسى

ئەشەمسەل فەزلى ئىننى قەبلە ئامىن
رەئەيتوكە فىل مەنامى فەئەسفى ۋەدرى
(ئەي ئىلىم - مەرىپەتنىڭ قۇياشى! مەن بۇندىن بىر يىل ئىلگىرى سېنى چۈشۈمدە كورگەن ئىدىم، بۇ سوزۇمگە قۇلاق سال!)

فەئىننەكە رافىئى شەئىنەن ۋەقەدرەن
بىتەر جىمەتىن توھەررىروھا ۋەزىكرى.

(مېنىڭ تەرجىمھالىمنى ۋە ياخشى سۆيەتلىرىمنى يېزىش ئارقىلىق شان - شوھرىتىمنى، مەرتىۋەمنى كۆتىرىدىغانلىقىڭنى سەن بىلەن كۆرۈشكەن چېغىمدىلا بىلدىم.)

فەدۇم ياشەمسۇ مائەيدەت زوكائون
بىنۇرى سوئائىھا ئەن يەسمى فەجرى.

(ئەي قۇياش، سەن ماڭا قىلغان بۇ خىزمىتىڭ تۈچۈن ئۇزۇن ئۇمۇر كورگەيسەن!___ تاكى نۇرى تەيەسسۇمدىن قۇياش نۇرى جالقىرىغان مۇددەتلەرنىڭ ھەممىسىدە.)

ۋەئەلسىنەتۇل مەزابىرى مىنكە تۇبدى
شۇ ئائەل فەزلى فى ئەزمىن ۋە ئەسرى

(قەلەملەرنىڭ تىلسىمى شېئىر ۋە چاچما سوزلەر يېزىش ئارقىلىق ئىلىمىي پەزىلەتلىرىڭنىڭ نۇرىنى داۋاملىق ئاشكارىلىسۇن.)

قوشۇمچە: شەمسىدىن دامواللامنىڭ شائىرنىڭ ۋاپاتىغا بېغىشلاپ يازغان مەرسىيسى

فاتەل مۇجەللى فاما تەسىدقو ۋەلئەدەبۇ
ۋەلغەزلۇ ۋەددىينو ۋەلئەلىيا ئو ۋەنتەسەبۇ.

(تەجەللى ۋاپات بولدى؛ شۇنىڭ بىلەن سادالىقەت، ئىلىم، ئەدەپ، دىيانەت، ئالى مەرتىۋە، نەسەپمۇ ۋاپات بولدى.)

ئەششائىرول مۇفلىقۇ مىنتىقو ئەۋ سەيۇھۇم
لىروقىيەتىل مۇستەفا دەررەت لەھرىسۇھۇبۇ.

(ئۇ بولسا — ئاجايىپ ئەسەرلەرنى بارلىققا كەلتۈرگەن، سوز ئۇستىسى بولغان شائىر ئىدى. مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام ئالى پەزىلەتلىرىنى كوپ كويلىگەن ئىدى. ئاللانىڭ رەھمەت بۇلۇتلىرى ئاڭا رەھمەت يامغۇرى باغدۇرۇپ تۇرسۇن.)

كانەل مۇجەللىيە فى فەزلىن ۋەنى دىيەنىن
فەماشە ئەسبەقەنا نەھۇەل بەقا يەسبۇ.

(ئۇ، ئىلىم پەزىلەتتە، ياخشىلىقلاردا بىرىنچى ئىدى. ئەمدى باقى ئالەم تەرەپكىمۇ بىزدىن ئىلگىرى يۇرۇپ كەتتى.)

ۋەكانە تەببەن ئەسسىيىەن ھازىقەن شەجىئەن
يەسۇلۇ شەئفەتەلەيسىن مالەھۇ رەھەبۇ

(ئۇ بەكمۇ غەمخور، ماھىر دوختۇر ئىدى. شۇنداق قەھرىمان ئىدىكى، يۇلۇاسقىمۇ قورقمىغان ھالدا ھەملە قىلالايتتى.)

تىلاكەل بەلىيىەتۇ ئەنسەت كوللە فاقىئەتمن
ۋە بەل ئەۋىيى ئەمازەت تولللەبەن سەھبۇ

(ئاشۇ مۇسىبەت بالاسى بىزگە ئوتكەن ھەرقانداق ھادىسىلەرنى ئۇنۇتتۇردى، شائىرنىڭ سوھبىتىدە بولغان بارلىق ئىلىم تەلەپ قىلغۇچىلارنى ئاۋازلىق يىغلاتتى.)

ئەرافىلەن فىي بۇرودىننۇسھى ۋەررەشەدا
تەدكۇنتەە قەرمەن ئىلەيھى يەر جىئۇل ھەسەبۇ

(ئەي، خەلقە نەسىھەت قىلىش ۋە توغرا يولغا باشلاشنى ئۇزىگە كىيىم قىلغان زات، سەن بارلىق شەرەپ ساڭا مەنسۇپ

يولغان تۇلۇغ پەلسەپىۋا ئىدىسىك.)

شەھرۇسسىيامى ئەجەپتەل ھەققەنىمى ۋەبىسىك
بەيتۇل ئەنامى بەندەمنىن ھەتلۇھۇرە جەبۇ

(رامىزان ئېيىدا ھەقنىڭ چاقىرىغىغا بويسۇنۇپ، دۇنيادىن ئوتتۇك. شۇنىڭ بىلەن پۈتۈن خەلقنىڭ ئائىلىلىرى كائىنات مۇسىبەت بىلەن ياش توكمەكتە.)

(ئەجەۋ تەمىن داۋىمەيىنىن سارەھا كەدەرۇن
مەيلەن ئىلا دادى ئەينىن فەرۇشۇھا قۇرەبۇ

(قايغۇ ئەلەملىك ئالەمدىن تېز كېتىپ، نەمەت ۋە قۇر-
جەت توشەكلىرى بىلەن تولغان ئالەمگە ئۇلاشتىك.)

(مامەررە مىسلۇكە فىل ئىسلامى لاقەمنۇن
ئەداكە بىلىشلىم ۋەل ئەلىيا ۋەلا زەرەبۇ

(سائىغا ئوخشاش پەزىلەتلىك بىر كىشى ئىسلام ئالىمىدە ئوتسىمەن. ئىلىم ۋە ئالى مەرتىۋىدە سەندىن ئاشىدىغان ھەمبىر خەخلاقسىز ۋە پائالەتسىز شائىرمۇ يوق.)

لاسىيەمافىي بەدىئىل ئەددى مىن ئەرەئىل
ئەسەجائى مالەكە مىلۇن فىيەھى ئەنتە ئەبو

(خوسۇسەن ھەربىر مىسرا ۋە سەجىئىلەردىن ۋەلەكسىك تارىخى كېلىپ چىقىدىغان شېئىر ۋە چاچمىلارنى يېزىشتا سەندەك ماھىر كىشى قەتئى يوق، ئۇ پەنىڭ ئائىسەن.)

ۋەلئاردىخۇنە ئىيالۇن ئەبىەئونە فەما
يەھسۇنە جافەزلەتمن ئەنكۇم ۋلائەجەبۇ

(بۇنداق شېئىر يازغۇچىلارنىڭ مەمىسى سېنىڭ ئائىلە - بالىلىرىدىغا ئوخشاش سېنىڭ ئاتىغىڭنى شورايدۇ، ھۇ ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس.)

ۋەقەولوكەروھۇ مىن شېئىرىن ۋەمىن ۋقەرىن
ھولۇۋۇن لەدەيىنا كەئەن فىي ئەبىمەززەرەبۇ

(سېنىڭ شېئىر ۋە چاچما سەجئىي سۆزلىرىڭ روھىغا ئوخشايدۇ ھەم بىزگە بەكمۇ شېرىن ـــ ھەسەل ئارىلاشتۇرۇلغاندەك.)

رەجائو مىللەتىنا فىيكومنەرا ھەدەدەن
ۋە شقۇۋەتاھۇ ۋەياكەيداھۇ ۋاتەئەبۇ

(ئەپسۇسكى، مىللەتنىڭ جاناپلىرىدىن كۇتكەن ئۈمىتلىرى بىكار بولدى. بۇنداق چوڭ بەختسىزلىك، بۇنداق قايغۇ مۇسىبەتكە قاتتىق ئېچىنىمەن.)

فەلىيەۋمە يەبكىيكە ئەينول فەزلى ۋەل ئەدەبا
ۋەششەمسۇ فىي رەھەبىن لىررۇزئى ۋەسوھۇبۇ

(بۇگۈن ئىلىم - مەرىپەتنىڭ كۆزلىرى، ئەدەپ، ئالىملار-نىڭ كۆزلىرى ساڭا يىغلىماقتا، قۇياش، يۇلتۇزلارمۇ بۇ مۇسىبەتكە ئۇچۇن قايغۇرماقتا.)

يەرسكە يامەۋلەۋبىيەششەمسۇ يەندوبۇھۇ
جىرمىي يۇتەرجسۇ ئەنھول مىقۇەلود دەئىبۇ.

(سائما شەمسدىن مەرسىيە قىلسۇن: ئاي تۇلۇغ تالىم ئۇستاز، يىغلىغان هالدا ئۇنىڭ پۇتۇن جىسمى تۇچۇن ئوتكۇر تىل تەرجىمالىق قىلىپ تەزىيە بىلدۇرمەكتە.)

تىكەل قەسىدە تۇ ئەھرا كۇللۇ مىرە ئقما
بىئامى فەۋتىل مۇجەللى مىرەتەن يەھبۇ.

(بۇ قەسىدىنىڭ مەزمۇر مىراسى تەجەللىسىنىڭ ۋاپات يىلىنى تونۇتۇشتا كامىل ئورۇق بېرىدۇ.)

شائىرنىڭ بىر قىسىم ھەجۋى شېئىرلىرى

شائىر ـــ ئىلىم ـ مەرىپەتتىن ھىچ نەسىۋە بولماي تۇرۇپ پەزىلەت دەۋاسى قىلغان، خەلقنى ئالدىغان ۋە ھەققى ئالىملارغا جان ـ جەھلى بىلەن قارشى تۇرغان، ئاداۋەتتە بولغان ئاخماق لارنى تەنقىت قىلىپ، شۇنداقلا زامانىنىڭ تەتۇر ئىقتىسادىن شىكايەت قىلىپ ھەم ئوز دەۋرىدىكى مەرسامە كىشىلىرىدە بولغان ناچار ئەھۋاللارنى پاش قىلىپ، بىرمۇنچە ھەجۋى شېئىر ـــ قەسىدىلەرنى يازغان. بۇ يەردە كەلتۇرۇلگەن بىيتلەر شائىرنىڭ «توھبە تولبەررەيىن»، دېگەن تەجەللى» ناملىق تەسىرلىرىدىن ئېلىندى.

تۇھبەتۇلبەررەيىن ـ ھېت ئۇستىنى ـ قەدىر

نەكان كەنشى بەدان گەرىفتە
مەردۇم مەنشى دەدان گەرىفتە

(ياخشىلار يامانلارنىڭ خۇيىنى ـ قىلىقلىرىنى قوبۇل قىلغان، ئادەملەر ياۋايىلارنىڭ خۇيىنى قوبۇل قىلغان.)

يا قىلىشچە يۇ مەسىئۇلىيەتنى تۇھبەتۇلبەررەيىن دېگەن ئالىشقان، ر. قەدىر كەشى،

ئەز سىنە مۇھەببەتو سافارەفت
ۋەزدىدە ھاياچۇ تۇتىيارەفت.
(سىنەلەردىن ساپ مۇھەببەت، كوزلەردىن ئۇيات، ھايا
كەتكەن، ئۇ تۇتىيادەك ناياپ بولغان.)

نەگزاشت بەرۇيى ئاشنائى
تاريكىيى كىزب رەۋىشنائى
(يالغانچىلىقنىڭ زۇلمىتى ـــ ئاشنالىقنىڭ يۇزىدە ھېچىر
نەرسۇقىلۇقنى قويمىغان.)

ياريكى توراست ئىشتىياقەش
بورروخ كەلەفەسەت ئەزنى فاقەش
(سېنى سېغىنىدىغان يارۇ - بۇرادەرلىرىڭمۇ يۇزلىرىدە
مۇناپىقلىق داغى مەۋجۇت.)

بىگىرىفت مۇسادەقەت كەرانە
ئىنساق گۇرىخت ئەزمىيانە
(سادىق دوستلۇق جەمىيەتتىن چەتكە چىقىقان، ئىنساپ
دىگەن ئەخلاق ئارىدىن قاچقان.)

ئان ھەرف كى مەئنى ۋەفاراست
مەنقۇش بەلۇۋ ھى بالى ئەنقاست
(ۋاپادارلىق ھەرىپ ئەنقا دىگەن قۇشنىڭ قانات ئاختىدا
چىزىلغان، يەنى ئىسمى بار جىسمى يوق.)

نۆمىر 6 - ي ر ئۇستۇن 2 - قۇر

ئىسلامىي قەۋم نەدى ئالەم
دەرياخته غەيرەتتۇ قەۋان مە

(مۇسۇلمان گۈرۈھلىرى ئالەم خەلقى ئىچىدە ئۆزىگە ئوخشاش قېلىۋاتقان ھەم غەيرەت - قۇدرەتنى ئۇنتۇرۇۋەتمىگەن.)

جۇيانى تەرەققىيەند يەكسەر
ئەمما بەفەرازى نەشئەتى زەر

(ھەممىسى تەرەققىيات ئىزلەگۈچى، ئەمما ئالتۇن تېپىپ باي بولۇش خىيالى ئۇستىدە)...

ۋان مۇددەئىيانى ئىلىم سەرمەست
دەرمەنتىقى شۇرۇشەر زەبەردەست

(مەكتەپ دۇنيا مۇھەببىتى بىلەن مەست بولغان ئالىملىرى دەۋاسىنى قىلىغۇچىلار — پىتىنىخورلۇق ۋە يامانلىق بىلەن ئۇستۇن بولۇۋېلىشقان.)

ئىلمى ھەمە ھەس دەردو تەئەسسۇم
تەسدىقى زەرۇ تەسەۋۋۇرى سەنەم

(ھەممىسىنىڭ ئىلمى 2 خىلدىن ئاشمىغىنى ئەھەس.
1 - ئالتۇنغا ئىشىنىش. 2 - كۆمۈشنى ئويلاش.)

ئەز ئىلمى جىدال پۇر شەرۇ شور
قۇرئان ۋە ھەدىس كەردە مەھجۇر

(ئۇلار جىدەل ئىلمىگە ئۇرۇنغانلىقتىن — يامانلىق ۋە پىتنىخورلۇق

تۇستىدە ... قۇرئان ئىلمى ۋە ھەدىس ئىلمىدىن يىراقلاشقان.)

وەز تەھسىلى ئولۇم مەتلەب
شەيخىيو مۇدەررىسىيۇ مەنسەب

(ئىلىم ئوقۇشتىن مەقسىدى ـــ شەيخ بولۇش، مۇدەررىس بولۇش، مەنسەپدار بولۇش، ئۇلارنىڭ ئاللا رىزالىغى ئۈچۈن ھەقىقەت خىزمىتى قىلىش مەقسىدى يوق.)

نوشىدە بەبىلەئى مۇرەۋۋەر
خونى فوقەرا چو شىرى مادەر

(پەدەزلەنگەن ھىلىلەر بىلەن پەقىرلەرنىڭ قېنىنى ئانىسىنىڭ سۈتىدەك كۆرۈپ ئىچكەن.)

دىن راھەمە خەير باد گوفتە
جۇز نام لەقەب زيار رەفتە

(ھەممىسى «دىنىمىز ياخشى بولسۇن» دەيدۇ. ئەمما ئەملىيەتتە، ئۇلاردا دىننىڭ قۇرۇق نامى ۋە ياخشى سۈپىتىدىن باشقا ھېچنەرسە يوق.)

قارون فرئەۋن بجامە ۋەجام
ئىبلىس رەۋش مۇھەممىدى نام

(قارۇن ۋە پىرئەۋننىڭ ئەخلاق تونى ۋە شارائىغا ئالدىنىپ بولغان، نىيەت، ئەخلاقى شەيتاندەك بولغانلار ئۆزىگە مۇھەممەت بولغان، ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەگەشكۈچىسى دەپ نام بەرگەن.)

تەشبىھ 7 - ھەقىقىي دوستىڭ

گەبرىكى نەددىدە داشىت يى ددن
چەشمەش چو كوشادگەشت خۇدبىن

(ھەقىقەتنى كورىدىغان كوزى ۋە دىيانەتى يوق كورلا، ھەسسى كوزى بىلەن ئوزىنىلا پەزىلەتلىك كىشى كوروپ مەغرۇرلىنىشقان.)

بالەد بەرخۇد زى ھەملى ئەسغار
دەرسى ئەنە خەير كەردە تەكرار

(چوڭ كىتاپلارنى كوتىرىۋىلىش بىلەن ئوزىگە تەمەننا قويىدۇ. ئوزىگە داۋاملىق «مەن ياخشى» دىگەن سوزنى دەرس قىلىپ تەكرارلايدۇ.)

با ئىترەتى مۇستافاست دۇشمەن،
بەرسىنەئى موستافا سىنان زەن

(مۇھەممەت مۇستاپا سەللاللاھۇ ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلاتلىرىغا دۇشمەنلىك قىلىدۇ ۋە ئۇنىڭ سىنەسىگە تەنە مالامەتنىڭ نەيزىسىنى ئۇرىدۇ.)

پا بەر سەرى خاندان بىمانەد
زان فەرق بەفەر قەدان رەسانەد

(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەۋلاتلىرىنىڭ بېشىغا پۇت قويىدۇ «يەنى ئۇلارنى خارلاپ، ئوزىنى ئۇلاردىن يۇقۇرى ئورۇنغا قويىدۇ». شۇنىڭ بىلەن پەرقىدان ناملىق يۇلتۇزدەك ئوزىنى ئالى قىلماقچى بولىدۇ.)

خۇرده نەمەك ۋە نەئىم ئازان خۇان
ۋەزكورى بىشىكەنەد نەمەگران
(پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ۋە ئۇنىڭ ئەۋلاتلىرىنىڭ ئىلىم - مە-
رىپەت داستىخىنىدىن تۇز يەپ تۇرۇپ، تۇز گورلۇق بەلەن تۇز
قاچىسىنى سۇندۇرۇدۇ.)

بەرسىنەئى شەرئى چارزانو
ئىبلىس نەشەستە مىزەنە «ھۇ»
(ئىبلىس سۇپەتلىك بىدئەتچىلەر توت ئىز بولۇپ ئولتۇرۇپ،
شەرىئەتنىڭ سىنەسىگە «ھۇ» ① نىڭ نەيزىسىنى ئۇرىدۇ.)

دەر بەركەئى جەھل كوئەپكەم
ئەز ئىلىم نەھەنگ سان زەنەددەم
(جاھالەتنىڭ يۇندىسىغا پېتىپ قالغان گاچا ئاخماقلەر، ئو-
زىنى نەھەك دەك كورۇپ ئىلىمدىن لاپ ئۇرىدۇ.)

ۋان خەركى بەق ئەز بەقەر نەدانەد
خۇدرا بوقرات فەزل خۇانەد
(بەق ③ بىلەن بەقەر ④ نى ئايرىيالمايدىغان جاھىل ئە-

---

① ھۇ — شەرىئەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان، توغرا بولمىغان ساما سالغۇچى
ئىشانلارنى دىمەكچى.
② بەق — ئەرەپچە سوز بولۇپ مەنىسى كۆمۈنا، پاشا دىمەكتۇر.
③ بەقەر — كالا

شەكلەر ئوزنى ئىلىم - پەزىلەتتە «بوقۇرات» ناملىق پەيلاسوپ پىلەن باراۋەر قويىدۇ.)

جومھال گوزىدە موقتە دايەش
رەققاس چوخۇرس بەر سەدايەش

(بىلىمسىز ئادەملەر مۇنداق ئەبلەخلەرنى پىشۋا تىكلىۋالغان، ئۇلارنىڭ ساداسىغا ئۇسۇل ئويناڭان.)

ۋەزنىمخۇمەت ئان خەرى مولەيبەس
پانەنوەد جوز بەچەرخى ئەتلەس

(ئادەملەرنىڭ ھەيىسىنى كورۈپ، ھەغرۇرلىقتىن ھۇشىنى يوقتىپ قويغان بۇ ئىشەكلەر ئوزىنى ئاسمان ئۈستىگە پۈتۈن قويىدىغان ئەۋلىيا سانايدۇ.)

مەرغۇلەئى غۇلى دەمدەمە دەم
بەربانگى خەلىل مىزەنەد بەم

(ئادەمنى ئازدۇرۇپ ھالاك قىلىدىغان ئىزىتقۇلارنىڭ ساز ھەرغۇلىسى، ئىبراھىم خەلىلۇللانىڭ ھىدايەت ئاۋازى ئۈستىگە جوم ئۇرۇۋاتقان.)

مىتقارى غۇراب چىرەدەستەست
بەرموسقار ئەزو شىكەستەست

(قاغىلارنىڭ تۇمشۇغى ئۇستۇن قوللۇق قىلىپ، خۇش ئاۋاز ھوسقارغا زەربە بېرىۋاتقان.)

خەر بانگ زنان‌كى مەن بۇراقەم
روبە كۇنى شىر تەتىراقەم
(ئىشەكلەر «مەن بۇداق» دەپ جار سېلىۋاتقان. تۈلكىلەر «مەن ھەيۋەتلىك يولۋاس» دەپ لاپ ئۇرۇۋاتقان.)

بەنگى زەدە لاپ ھوشيارى
سەر سۇدە بەئەرەش پاچنارى
(بەكىگىلەر «ھوشيارمەن» دەپ لاپ ئۇرۇۋاتسقان، «ئەرشىكە بەشمىنى سۇرتكەنمەن» دەپ يالغانچىلىق قىلىۋاتقان.)

رەيھان زىخەسەست رەنگۇبوخواھ
دەريازى سەراب ئابرۇخواھ
(رەيھان گۈللەر قەدىرسىز كەيالاردىن رەنج ۋە بوي ئىزلەۋاتقان، دەريالار ئالدامچى پالپەلەكتىن ئابروي ئىزلەۋاتقان.)

يەربۇئى كەشەد زىمامى‌ناقە
سەگ سىرو شىر ئەسىر فاقە
(سېرىق قۇرۇق توگىنىنگ چۈلۈۋۇرسنى يوتىلەۋاتسقان. ئىتلار توق، يولۋاسلار ئەسىر بولۇۋاتقان.)

گوۋھەر خەزەفو خەزەف گوھەر شود
گوئى زەمنەۇ زەمان دىگەر شود
(گوھەرنى ساپال ۋە ساپالنى گوھەر دەپ قارالماقتا — زامان ۋە زامان باشقا نەرسىگە ئايلىنىپ كەتكەندەك...)

يۇقىرىدىكى رەسىمگە تېگىشلىك 62 - بەيت يولۇ ئۆتكەن تەقدىرىدە ئۇ ئۆتكەن 30 - بەيت كېلىدۇ.

"يوقىتىش" نىڭ 39 - بېتىدىن تارتىپ باشلىنىدۇ

چۈنكى ئىست دىدەئى گەۋھەر شۇناس دەۋرانىرا
بەران سەرەمكى كۆنەم تەختەبەند دوككانىرا

(دەۋىرنىڭ گوھەر تونۇيدىغان كوزى بولمىغىنى ئۈچۈن، گوھەر ساتىدىغان دۇكىنىمنى تاقۇۋەتتى خىيالىدە.)

بەگۈشەئى بىنەھەم شىشەئى دىماغ رەسا
بەرەم بەئەرشى بەردن پايەتاقى نەسىيانىرا

(ئەمدى ھەقىقەتكە يېتىش مەگە قۇتىسىنى بىر بۇلۇڭدا تاشلاپ قويۇپ، ئالى ئەرشكىچە بولغان ھەممە نەرسىنى ئۇنۇتۇپ ئولتۇرغايمەن.)

ئىنان بىدەستى خۇمۇشى كەشىدە دارەم باز،
زى پۇيە تەۋسەنى كىلكى باھارى جەۋلانىرا.

(باھارغا ئوخشاش جەۋلان قىلىدىغان قەلبىمىنىڭ شاش تەبىئىي خامۇشلۇقىنىڭ قولى بىلەن تىزگىنلەپ، يۈگۈ رۇشتىن توختاتقايمەن.)

بەھبەخت كوردىلان شۇدزامانە ئەئۇدر رەنگ،
كىھدىدا باشەبەھ ھەم سەنگ دۇررۇمەرجانىرا.

(كور يۇرەكلەرنىڭ بەختىگە زامانىمۇ نەرسىلەرنى ئايرىپ كورەلمەيدىغان بولۇپ، گوھەر بىلەن مارجاننى — پالىپلەك بىلەن ئوخشاش كوردى.)

گۈزەشت بۇلبۇلى مەن ئەزناۋا ھەما يۇن بادە
ھاۋايى — نەغمە كۇلاغانى — شۇم دەستانىرا.

(مېنىڭ بۇلبۇلۇم سايراشتىن ۋاز كېچىپ، نەغمىسىنىڭ مەۋزۇسى شۇم قاغىلارغا تاشلاپ بەردى.)

چىشەمئى نۇتق فوروزەم بەيلىشى بى بەسەرى
كى ئەز شىبىستان نەشىناسەدى شىپىستانرا

(شىبىستان ① بىلەن شىپىستان ② نى ئايرىيالمايدىغان قارىغۇلارنىڭ ئالدىدا، سوزىنىڭ نۇرلۇق چىرىغىنى قانداقمۇ يورۇتقايمەن.)

جەمائەتنى زەدە بانگ ئەزدەمى سوخەن دانى
كى ئەزخىرەد خەرى، تۇنبۇرشود لەقەب شانرا

(بۇلار گەپدانلىقنىڭ لېپىدىن باش ئۇرىدىغان گۇرۇھتۇركى، ئەقىل تەرەپتىن ئۇلارغا «ئىشەك» ۋە «ئېچىدە ئىلىم يوق تەنبۇر» دەپ نام - لەقەب بېرىلگەن.)

لىباسى فەزل زى بوھتانى شانبەران سەروپۇشت
كى نىست دەرخورى ئىللا فەساروفالانرا

(ئۇلارنىڭ بەدەن ۋە باشلىرىغا كىيىلگەن ئىلمىنىڭ كىيىملىرى — توھمەت بىلەن كىيىلگەندۇر، ئۇلار پاسار ۋە توقامنىڭ لايىغى ئادەملەردۇر.)

غولامى نەفسى خەسسۇ لەكەدزەنەند بەرئەبر
چەدەر سەرەست فىرومايەگانى سەكبانرا

(ئۇلار رەزىل نەپسىلىرىگە قۇل تۇرۇپ، بۇلۇت ئۇستىگە

① شىبىستان — قاراڭغۇلۇق مەنىسىدە.
② شىپىستان — ھاشارەتلىك جاي مەنىسىدە.

كاچات ئۇرىدۇ «ئوزىنى بەكمۇ يوقۇرى ھىساپلايدۇ». بۇ ئاجىز سەرمايە، يەڭگىل ئەقىللەر مەڭمىسىدە نىمىلەرنى ئويلايدىغاندۇر - ھە؟)

شەمۇردە ھىكمەتتو ئىلمولوتپەئۇ ئىرفان
گۇزافو دوسخەرە گىماۋۇ فوخشوھەزيان‌را

(ئوزلىرىنىڭ خىيالى، پاسكىنا، بىمۇدە سوزلىرىنى — ھىكمەتلىك سوز ۋە ئىلىم - مەرىپەت لەتىپە سوزى دەپ سانايدۇ.)

41-بەتنىڭ ئوڭ ياسىدا

زى‌بەسكى ھودده ئىيانەند ناتوراش ھەمە
زدجەھلى خۇئىش تەراشىده ئەندوبورھان‌را

(ئۇلار ئوزلىرىنى ئىسلا قىلمىغان، يالغاندىن ئىلىم دەۋاسى قىلىدىغان بولغانلىقلىرى ئۈچۈن، ئوزلىرىنىڭ جاھىللىغى بىلەن جاھىللىغىغا ھوججەت ياسايدۇ.)

ھەرئانچەرىخت خەنناس ئوجىپ دەردىلى‌شان
بەفەيزى رۇھ قودوس نام بەرنىھەند ئانرا

(شەيتان ئۇلارنىڭ دىللىرىغا تاشلىغان مەغرۇرلۇقنى — مۇقەددەس روھ ئالمىدىن كەلگەن پەيز ئىلھام دەپ ئاتايدۇ.)

42-بەتنىڭ باشىدا

دوروست ئان بۇۋەد ئەكنۇن‌كى دەرتەرىق سۇخەن
خەتاست قەترە زەدەن كىلكى گەۋھەرئەفشان‌را

(ئەھۋال شۇنداق ئىكەن، گوھەر چاچىدىغان قەلەمنىڭ گوھەر تامچىلىرىنى تامدۇرماقنىڭ خاتالىغى توغرا بولدى.)

ئەلەف زى‌سۇنبۇلۇ نەسرىن چىرادىنھەم بەدەۋاب
چىرا دەمەم دەمى داۋودگوشى غولان‌را

(سۆيۈل ۋە نەسىرىنى گۈللىرىنى قانداقمۇ بۇ توت پۈتلۈق
مايۋانلارغا ھەلەپ قىلىپ بېرىمەن، داۋۇت ئەلەيھىسالامنىڭ
تاۋازىدەك خۇش ئاۋازىمنى قانداقمۇ بۇ ئېزىتقۇ - ئالۋاستىلار-
نىڭ ئۇلىغىغا تەككۈزىمەن.)

سىتەم بۇۋەدكى فۇرۇشەم بەمەغزى كەتناسان
مەتائى رائىھەئى ئودۇ بويى رەيھانرا

(بۇ نىجاسەت كولاشقا ئادەتلەنگەنلەرنىڭ دىققىغا ئارچا
ۋە رەيھانىنىڭ خۇشبۇي ماتاسىنى ساتسام زۇۋۇم بولىدۇ نەمەسمۇ؟)

بەجۇز جەفاچى بۇۋەد گەربەچەشم شەپپەرەگان
بەھەدىيە پىلىش بەرەم جىرمى مېھرى تابانرا

(شەپپەرەڭلەرنىڭ كوزىگە نۇرلۇق قۇياشنىڭ جىسمىنى سوۋغا
قىلسام ـــ جاپادىن باشقا نىمە بولماقچى؟!)

بەدان رەسىدە زى دەستى خەسان مەتائى ھونەر
كى باخەسى نەخەرەد كەس رىيازى رىزۋانرا

(بۇ ئەسكىلەرنىڭ دەستىدىن ئىلىم ۋە سەنئەتنىڭ ئالى
ماتاسى شۇنداق ھالەتكە چۈشتىكى، جەننەتنىڭ بېغىدەك سوزنى
كىشى بىر ئەخلەتكىمۇ ئالمايدىغان بولدى.)

چونىن كى زەھرە گودا زەست بىمى نالە ئى بوم
چى زەۋقى نەغمە بۇۋەدەۋرغى دىلكەش ئەلھانرا

(بوم قۇشلارنىڭ ھەيۋەتلىك تاۋۇشلىرى يۇرەكنى ئېزىۋە-
تىپ تۇرسا، دىللارنى جەلپ قىلىدىغان خۇش ناۋا سۆلبۇلنىڭ

قانداقمۇ سايراش زەۋقى بولسۇن؟)

چى ھەرق سەرزەدە ئەز غەفلە تەم مائازەللاھ
كى ئەقل بەرلەبى ئەفسوس ماند دەندان را

(مەن تەجەللى غەپلەتكە چۈشكەنلىگمدىن، يۇقۇرىقى گەپلەر قەلبىمدىن باش تارتىپ چىقتى. مۇنداق بولۇشى ـــ ئەقلىم ھەسرەتنىڭ لەۋىنى چىشلىگەنلىگى ئۈچۈن مۇنداق گەپلەر دېيىلمەي قالدى.)

زى بوەو زاغ چى بمەست شاھبازى مەرا
زى خارۇ خاشە چى پەرۋاست بەھرى ئۇممانرا

(بۇ بوم قۇش قاغىلاردىن قانداقمۇ مېنىڭ ئالى قارچۇغام، پەرۋا قىلسۇن! تەكەبن، ئەخلەتلەردىن ئومىمان دەريا سى نېمە پەرۋا قىلسۇن!؟)

دۇخانى گۈلخەنى بەر تاپتەن كۇجا يارەد
ئىنانى شىشمىنە گۈلگۇنى مېھرى رەخشان را

(گۈلخان تۈتۈنىنىڭ نۇرلۇق قۇياشنىڭ يالقىنىغىنىڭ تەڭگىنى قايىرىۋېتىشكە قانداقمۇ قۇدرىتى يەتسۇن؟!)

زى چەشمى بى بەسەران گەرفتە موزايىقە چىست
بەرەند دىدە ۋەران سورمەئى سىفاھان را

(دورلا سۇرمە ئالمىغانلىقتىن، سۇرمە سېتىشتا قىيىنچىلىق بولسا، نېمە زىيان بولسۇن؟ كوزى نۇرلۇقلار ئىسپاھان سۇرمىسىنىڭ قەدرىنى بىلمەي ئالدۇ ئەمەسمۇ؟!)

رەۋاست ئەز نەفەسى ئەنبەرىنەم ئەر سوزەند
كى شۇئاە يابەد مەغزى جو ئەل باھاران را

(بۇ ئەبلەخلەر مېنىڭ ئەنبەر پۇرايدىغان نەپسىمدىن غەزەپ بىلەن كويسە كېرەك، چۈنكى، قوڭغازنىڭ دەسىغى خۇشبۇي باھار-نى ئوت دەپ يامان كۆردىدۇ ئەمەسمۇ؟!)

دەرەند پەردەئى خۇدرا زى ئەيب گويىشى شېئر
بەناقسانست ئەسەر بەرخلافى كمتمان را

(ئۇلار شائىرلىقنى ئەيىپلەش بىلەن ئوزلىرىنى تېخىمۇ ئاشكارىلاپ رەسۋا بولدى. بۇ ناقىسلارنىڭ ئوزلىرىنىڭ قىياپىتىنى يوشۇرۇشقا قارشى ئالامەتلەر ئاشكارىلاندى.)

بەلى چودەست بەئالۇ نەمەرە سەد توروشەست
نى زاغ دىد توۋانەد ھەزارى دەستان را

(ئەھۋال شۇنداق، قول يەتمىگەن شىرىن مېۋە ھامان ئاچچىق كورۇندۇ. قاغىنىڭ - خۇش ئاۋاز بۇلبۇلنى كورەلمەسلىگى تەبئىي.)

بەھەيرەتەم كى چىراكەف بەنەسەرلەرزەد شان
ئەگەرزى شېئر بوۋەد ئار ئىلمو ئىر فان را

(ئاھا! ئەگەر ئۇلار دىگەندەك شائىرلىق ـــ ئىلىم - مەرىپەتلىك كىشىگە ئەيىپ بولىدىغان بولسا، ھەيرانمەنكى، نىمە ئۈچۈن ئۇلارنىڭ قوللىرى ھەتتاكى چاچما سوز يېزىشتىنمۇ تىتىرەيدۇ.)

كۆنەند ئەيب موتەررەز قەبايى مەن ۋانكە
بەخود ئىمامە نومايەند ئىزار خەلقان را
(ئۇلار مېنىڭ گۇناھلىرىمنى ئەيىپلىشىدۇ.
ئەمما ئۆزلىرى باشلىرىغا كونا ئىشتاندا سەللە ئورايدۇ.)

گۇمان بەرەند شوتور مورغى خۇدچوسمور غەم
زى دودى بەنگ بەر ئەفشا نەدە بال تەيران را
(ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ توگە قۇشىنى ـــ مېنىڭ سۆمرۈگ قۇشۇم دەپ خىيال قىلىشىدۇ. بۇ بولسا، نېشىنىڭ تۆتۈنى ئۇلارنىڭ مېڭىسىگە تەسىر قىلىپ، خىيالى قانات ياساپ ئۇچىمەن دېگىنى.)

ئەگەر نەشئىر بوۋەد مەخزەنى ئولوم كونەند
چىرا بەشئىر موفەسسىر لۇغات قۇرئان را
(ئەگەر شېئىر ـــ ئىلمىنىڭ غەزنىسى بولمىسا ئىدى. ئالىملار ئۇلۇغ قۇرئاننىڭ تەپسىرىنى نىمە ئۈچۈن شېئىر بىلەن تەپسىر قىلىدۇ.)

ئەگەرنى شېئىر بوۋەد خۇدبەئى فەزىلەت مەرد
نەبى بەرايى چى ممنبەر نىھاد ھەسسان را
(ئەگەر شېئىر دېگەن ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ پەزىلىتىنى كۆيلەيدىغان ئالى خىتاپ بولمىسا ئىدى، پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام ھەسسان دېگەن شائىرغا شېئىر كۆيلەش ئۈچۈن مۇنبەر قويۇپ بەرمىگەن بولار ئىدى.)

ئوروس ئىلىم بوۋەد ھاجەتەش بەھلىيەئى شېئىر
كى چىلۋە ئەست فەزىھەت ئىگارى ئوريان را

(ئىلىم دېگەن نازىنىنىڭ ھەم شېئىرنىڭ زىبۇ - زىننىتىگە ئېھتىياجلىق، چۈنكى، ئىگار يالىڭاچ بولسۇپ قالسا راسۇالىق بولمدۇ ئەمەسمۇ؟)

زى ناقان چى ئەجەپ نەقس گەۋ ھەرى شېئىر
چى قەدرانەد باقىل كەمالى سەھبان را

(ناقسلار شېئىر گوھىرىنىڭ قەدرىنى ناقس سانسا نىمە. ئەجەپلىنىش؟ باقىل دېگەن گاچا سەھبان دېگەن شائىرنىڭ قەدرىنى قانداق بىلسۇن؟)

مەرازى ئەۋ ئەۋى ئىن خارجى سەگان چى ھىراس
كى شىبلى نەررە مەنەم خاسە شرى يەزدان را

(بۇ خاۋارىج ئىتلارنىڭ قاۋشىدىن مانا نىمە خەۋپ بولسۇن؟ چۈنكى، مەن ئالالانىڭ يولۋىسى — ئەلى ۋەزىيەللاھۇ ئەنھۇنىڭ ئەركەك پەرزەندىمەن.)

زى خىرە چەشمى نامەر دومان مەراچى غەمەست
كى ئەينى مەردو مەكەم چەشم بەزمى ئەئيان را

(بۇ نامەرتلەرنىڭ كۆزلىرى مېنىڭ پەزلىمنى كورۇشتىن خىرە بولغىنىدىن نىمە غېمىم بولسۇن؟ چۈنكى، كوز قارچۇغۇم - مەشھۇر ئالىم، ئەدىپلەر بەزمىسىنىڭ كۆزىدۇر.)

به بەزمی نۇكته ۋه ران ئان نەزاره تەست زی مەن
كی هوسن رازی شەباب ئەزباهار بوستان را
(نازۇك نوكتەلىق شائىرلارنىڭ بەزمىسىگە مېنىڭ سوزۇمدىن شۇنداق گۇزەللىك بولۇدۇكى، ياشلىقتىن ھوسنۇ - جامالىغا ۋە باھاردىن باغۇ - بوستانغا گۇزەللىك زىيادە بولغاندەك.)

چو مەھرو مەن مەلىكۇششەرق ھىكمە تەم ئەمروز
كەئىيدە ئەز دەمى ئىشراق تىغ بورھان را
(ئۇياشقا ئوخشاش مەن شەرقنىڭ پادىشاھىمەن. مېنىڭ ئىلىم - ھىكمىتىم بۇ كۇندە شەرقنى يورۇتماق ئىلە ھوججەتلىك قىلغىنى يالاڭداپ تۇرماقتا.)

دەمم بەكالبەدى فەزل جان دەمەدچۇ مەسخ
ۋەلى زی مونكەری دەججال دىل گەزەدجان را
(مېنىڭ نەپسىم ئىلمىنىڭ تېنىگە جان كىرگۇزىدۇ - ھەزرىتى ئەيسا ئەلەيھىسسالامغا ئوخشاش. لېكىن ئانىڭا ئىنكار قىلىدىغان دەججالالارنىڭ دىل - جانلىرىنى جاراھەت قىلىدۇ.)

فىگەن بەسۇيى سەۋادى ئىبارەتەن نەزەری
كی بىنگەری تەھی ھەر نوقتە سەد خۇراسان را
(مېنىڭ سۇرگەن ئىبارەتلىرىمگە قاراپ باق! ھەر بىر نۇقتىلىق ئىبارەتلىرىم تېگىدە يۇز خۇرا سان① نى تاپسەن.)

① خۇرا سان -- ئىرانىنىڭ مەشھۇر شەھری بولۇپ، بۇ سوزدىن شائىرنىڭ مەقسىدى: مېنىڭ يازغىنىم - ئىراندىن چىققان مەشھۇر شائىرلاردىن ھەم پاساھەتلىك ئارتۇق دېمەكچى.

شو دەست بەسكى زى رەيھانې مەئانى مەست
سەرىرى كىلكەم ماناندى نەشىدى مەستان را
(قەلىمىم مەنالىرىنىڭ رەيھانە شارابىدىن مەست بولغىنى
ئۈچۈن، ئۇنىڭ ئاۋازى مەستلەرنىڭ غەزىلىگە ئوخشايدۇ.)

تەجەللى ئەكنۇن پىرايەد ئەز خوموشى ساز
بەسەست ئىن قەدەر ئاۋنزە گوشى كەيھان را
(ئەي تەجەللى، ئەمدى خاموشلىقتىن بىسات ياسىغىن، بۇ ياۋلاق
يىلارنىڭ قۇلىغىغا مۇشۇنچە زىننەت ئاسقىنىڭمۇ يېتەر.)

太加力和穆加里（维文）

阿布里克木、买合苏木阿吉编
责任编辑：阿布里米提、阿吉

喀什维吾尔文出版社出版
新疆新华书店发行
喀什维吾尔文出版社印刷厂印刷
规格：787×1092毫米32开本2.75印张
1984年6月第一版　1984年9月第一次印刷
印数：1—15,000

统一书号：M10264—45　定价：0.22元

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: ئەنۋەر ھاشىم

统一书号：10264—45
定价　　0·22元

60 - 67 - بچے تکھی تصویر مسمر